

MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Seminář dějin umění

Dům č. p. 522 ve Slavonicích. Stavební historie a rekonstrukce

Bakalářská diplomová práce

Bc. Vendula Karásková

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D.

Brno 2011

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci zpracovala samostatně a pouze na základě uvedených pramenů a literatury.

Ve Slavonicích dne 20. listopadu 2011

Vendula Karásková

Ráda bych poděkovala těm, kteří mi pomohli v úspěšném dokončení práce. Proto děkuji majiteli Besídky Janu Boháčovi za umožnění prohlídky objektu, zajímavé informace a poskytnutí fotografické dokumentace, Romanu Kouckému a jeho architektonické kanceláři za poskytnutí cenných materiálů a odbornou konzultaci a také všem pracovníkům odborných institucí a archivů za jejich rady a pomoc. Děkuji také svému vedoucímu Mgr. Ondřeji Jakubcovi, Ph.D. za vedení mé práce, vstřícný přístup, cenné připomínky a odborné rady. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za pomoc, rady a neustálou podporu.

Obsah

1.	Úvod.....	6
2.	Kritika literatury a pramenů	8
3.	Historie a urbanistický vývoj města	12
4.	Stavební vývoj domu č. p. 522	16
5.	Popis objektu	19
5.1.	Sklepy	21
5.2.	Přízemí.....	21
5.3.	První patro	22
5.4.	Podkroví.....	23
6.	Sgrafita	25
6.1.	Technika sgrafita a jeho restaurování	25
6.2.	Sgrazitová výzdoba domu č. p. 522	27
6.3.	Restaurátorské zásahy na fasádě.....	29
6.4.	Grafické předlohy	31
6.5.	Autorství sgrafit a regionální souvislosti.....	32
7.	Dům č. p. 522 a jeho dispozice v rámci typologie měšťanských domů 16. století 34	
8.	Rekonstrukce	38
8.1.	Design interiérů	40
8.2.	Roman Koucký a Slavonice	41
8.3.	Rekonstrukce, probuzení, postmoderna a památková péče?	43
9.	Závěr.....	45
10.	Seznam pramenů a literatury	46
10.1.	Prameny	46
10.2.	Literatura	48
10.3.	On-line zdroje	50

11.	Seznam obrazových příloh	51
-----	--------------------------------	----

1. Úvod

Slavonice, malé město na hranicích s Rakouskem, ožijí každý rok se začátkem turistické sezóny. Turisté přijíždějí obdivovat unikátně zachovaný soubor místních renesančních domů, jejich sgrafitové fasády, četné dochované sklípkové klenby a atmosféru historického městečka, kde jakoby se zastavil čas. Protože ze Slavonic sama pocházím, znám je i z druhé stránky – v zimě se zde opravdu čas zastaví a město zeje prázdnotou, stejně jako některé nevyužívané renesanční domy.

Otázka, jak v dnešní době využít zachované historické objekty, nezničit moderním životem jejich hodnotu a v ideálním případě jim i hodnotu přidat, je pro mě proto obzvláště důležitá. Vlastníci domů svádějí při projednávání stavebních úprav často boje s památkáři a ani jedna strana většinou není ochotná ustoupit ze svých požadavků. Občas se ale podaří zchátralou památku oživit, vrátit ji do života a navíc z ní vytvořit i unikátní a legendární prostor. Ve Slavonicích se tak zdařilo vdechnout nový život například domu č. p. 522 – slavné Besídce [obr. 1].

Na konci 90. let minulého století koupilo chátrající objekt víceméně z recese osm nadšenců z pražského divadla Sklep – Jan Boháč, Tomáš Hanák, Jaroslav Ešpandr neboli „pan Korýs“, Petr Koutecký, Ivan Kušiak, David Vávra, místní rodák Zdeněk Žampa a „Manželka národů“ Eugenie Nikolajková. Nejprve v domě vybudovali vyhlášený bar pojmenovaný po jejich slavném divadelním představení Besídka a prostor pro uměleckou tvorbu a letní školu. Na počátku nového tisíciletí se ale (tehdy už jediný) majitel Jan Boháč rozhodl dům přestavět na tříhvězdičkový hotel. I po přestavbě však chtěl v budově zachovat původního nadšeného ducha a osobnosti všech „sklepáckých“ majitelů. Vzniklo tak osm nových hotelových pokojů, které nejsou očíslované, ale jsou pojmenované po původních vlastnících Besídky. Každý pokoj je tedy originální a snaží se zachovat si původního genia loci.

Roman Koucký s Martinou Portykovou z architektonické kanceláře Koucky-arch.cz za projekt přestavby dokonce v Grand prix 2006 Obce architektů získali Čestné uznání v kategorii Rekonstrukce. Stavba byla oceněna i v soutěži PRESTA jižní Čechy 2004-2006 v kategorii Občanské a průmyslové stavby a rekonstrukce. O Besídce vznikl v roce 2007 také dokumentární film a jeden z jejích „patronů“ David Vávra se jí věnoval ve svém televizním pořadu Šumná města.

Přestože tématem mé práce je zejména stavební historie objektu, nemohla jsem se nevěnovat i dalším souvisejícím problémům. Sgrafitová výzdoba na fasádě hlavního domu

například pochází již z roku 1547 a patří tedy mezi nejstarší dochovaná v českých zemích vůbec. Podle mého názoru tedy dům patřil v době svého vzniku k nejvýznamnějším objektům v regionu. Tento předpoklad jsem se pokusila konkretizovat a prozkoumat.

Celý objekt je výjimečný v mnoha ohledech, svou práci jsem tedy rozčlenila do několika bloků. Po úvodním seznámení s prameny a dosavadní úrovni zkoumání se věnuji vývoji města a domu samotného. Myslím si totiž, že pro pochopení jeho současné podoby, stavu a začlenění do regionálního kontextu, je znalost historického rámce nezbytná. Při zkoumání je také potřeba si uvědomit, že roku 1980 došlo k přečíslování slavnických domů. Ve starších materiálech je tedy tento dům uváděn pod číslem popisným 90.

Další částí mé práce je popis objektu. Následně se podrobně zabírám sgrafity na čelní fasádě. S ohledem na jejich dnešní stav, který zajímá návštěvníka města nejvíce, jsem do práce zahrnula i podkapitolu o obtížích restaurování sgrafit. Popisuji také grafické předlohy zobrazených výjevů a začleňuji je do regionálního kontextu.

Tohoto kontextu si všímám i v další části práce vysvětlující typologii měšťanských domů 16. století a to, jak do ní dům č. p. 522 zapadá. Závěrečnou část své práce jsem zasvětila Kouckého přestavbě a zamyslela jsem se i nad významem této rekonstrukce jako postmoderního díla.

2. Kritika literatury a pramenů

Geografická poloha města ovlivnila nejen celou jeho historii a vývoj, ale i dnešní stav jeho nejstarších archiválií. Přestože měšťané své listiny zaručující městská práva pečlivě opatrovali, nejstarší dokumenty uložené na radnici podlely zkáze za třicetileté války, roku 1622. Listiny z doby vzniku renesančního jádra města se proto nezachovaly. V letech 1750 a 1845 navíc při požárech z velké části shořely i pozdější dokumenty. Historie nebyla městskému archivu nakloněna ani v 19. století, kdy byl přesouván podle aktuální politické situace. Za druhé světové války byl například předán správě nacistického Rakouska. Po válce se poškozený a v neúplném stavu vrátil do Slavonic, odkud se v září 1974 přesunul do Jindřichova Hradce.¹ Zde se nyní nachází fond Archiv města Slavonice 1423-1945. Žádnou informaci týkající se starší historie domu č. p. 522 jsem však v jeho kartonech nenašla, což je vysvětlitelné vzhledem k výše popsanému poškození archiválií. Nejstarší relevantní archiválie uložené v jeho kartonech pochází z konce 19. století.²

První historici se dějinám města věnovali již na přelomu 19. a 20. století, kdy ještě mohli vycházet z většího množství zachovaných archiválií. Vzhledem k tomu, že tyto zdroje dnes není možné ověřit, nelze k těmto pracím přistupovat nekriticky. Již roku 1929 například historik Jindřich Šebánek odhalil takzvaná falsa slavonická moravského archiváře Antonína Bočka.³ Ten v polovině 19. století pořizoval opisy nejstarších archiválií, mimo jiné i dnes ztracené městské knihy z 15. století. Jím uváděná falsa však spadají převážně do 13. století, do literatury týkající se století 16. a mladších se tedy nepromítla.

Bočka cituje i podrobná monografie slavonických dějin od Hanse Reuttera z počátku minulého století.⁴ Ve svých textech vycházel Reutter z dnes již zaniklých zdrojů, pro dnešního badatele by tedy měly mít neocenitelný význam. Při práci s nimi je však potřeba jisté obezřetnosti – nejenže vychází z Bočkových falsů, jeho texty jsou i silně proněmecky nacionalistické.

V meziválečném období se regionu a jeho historii věnoval Jan Tiray ve své *Vlastivědě moravské*.⁵ Dům č. p. 522 však v textu vůbec nezmiňuje. V jeho době byla totiž renesanční tvář budovy ještě skryta pod neatraktivní barokní přestavbou. Ve 30. letech vycházely ve

¹ SOA Jindřichův Hradec, *Inventář 104 – Archiv města Slavonice 1423-1945*. Vývoj a dějiny fondu, Jindřichův Hradec 1974, s. 13.

² SOA Jindřichův Hradec, Karton 119, zn. VI 2 Stavební záležitosti 1895, 1896; Karton 124, zn. VI 2 Stavební záležitosti 1931, 1936.

³ Jindřich Šebánek, *Falsa slavonická*, in: *Českou minulostí*, Praha 1929, s. 96 – 110.

⁴ Hans Reutter, *Geschichte der Stadt Zlabings*. Brünn 1913.

⁵ Jan Tiray, *Vlastivěda moravská. Díl 2. Slavonický okres*. Brno 1926.

slavonickém týdeníku Zlabingser Nachrichten práce i dalšího historika města, Theodora Deimela. Podařilo se mu sepsat seznamy majitelů jednotlivých domů nejméně od 16. století.⁶ On sám vlastnil přímo zkoumaný dům.

Nejvýznamnější monografií věnující se Slavonicím je práce Jaroslava a Jitky Sedlářových.⁷ Odhlédneme-li od ideologických částí vynucených dobou vzniku, jedná se o velmi kvalitní, podrobný text zahrnující historii města i podrobně zpracované stavební dějiny všech památkových objektů. Jen o tři roky dříve vyšla i útlá publikace Olivy Pechové,⁸ která ale uvádí celou řadu nepřesných a chybných informací, vyvrácených přitom už v době vzniku textu.⁹

Nové podrobné studie o městě a jeho dějinách je možné najít ve druhém svazku nové řady Vlastivědy moravské¹⁰ a v encyklopedickém díle o městech a městečkách na našem území Karla Kuči.¹¹ Obě práce jsou si podobné a na jejich základě je možné zařadit Slavonice do souvislostí vývoje v regionu. Text Bohumíra Smutného ve Vlastivědě moravské je však i přes drobné nepřesnosti (např. v uvedené bibliografii) spolehlivější. Kuča uvádí některé nepřesné letopočty a občas opakuje chyby předchozích badatelů. Jeho místy neexaktní text pak téměř doslova převzala Věra Kučová pro nominační dokumentaci Slavonic na seznam UNESCO.¹² V posledních letech vzniklo i několik dalších publikací věnujících se městu a jeho vývoji. Vychází však převážně z výše uvedených zdrojů (včetně opakování jejich chyb), mají kompilační charakter a slouží převážně jako populárně-naučné brožurky a turistické průvodce.¹³

Podstatné pro pochopení významu a podoby města v 16. století jsou i práce manželů Radových věnované slavonické stavební huti a jejímu mistru Leopoldu Estreicherovi, jehož význam přesahoval hranice města a silně ovlivnil dobový stavební vývoj v okolí.¹⁴ Unikátní

⁶ Theodor Deimel, Häusergeschichte von Zlabings. In: *Zlabingser Nachrichten*, č. 1 – 52, Zlabings 1934.

⁷ Jaroslav Sedlář, Jitka Sedlářová, *Slavonice*. Praha 1973.

⁸ Oliva Pechová, *Slavonice. Městská památková rezervace a památky v okolí*. Praha 1967.

⁹ Je v ní možné najít například informace vycházející z Bočkových fals.

¹⁰ Bohumír Smutný, *Slavonice*. In: Vladimír Nekuda (ed.), *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*, Brno 2005, s. 706-718.

¹¹ Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. díl PRO-STO*. Praha 2004.

¹² Kol. autorů, *Renesanční domy ve Slavonicích. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zápisu do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví, Nominační dokumentace*. Slavonice 2003.

¹³ Např. Petra Hoftichová, *Slavonice, městská památková rezervace*. Slavonice 1997 Daniel Chadim et. al., *Slavonice. Perla renesance*. Slavonice 2004.

¹⁴ Např. Oldřich Rada, Milada Radová, Mistr Leopold Estreicher a jeho slavonická stavební dílna. *Umění*, roč. 17, 1970, s. 358 – 381.

sgrafitové výzdobě místních domů se ve své diplomové práci věnovala Jana Waisserová.¹⁵ Pro další zařazení slavonické měšťanské architektury do regionálního kontextu byly podstatné i práce věnující se měšťanským domům a jejich lokálnímu vývoji obecněji. Tomuto tématu se mezi prvními věnovali Vlastimil Dražan¹⁶ a Václav Mencl¹⁷ ve studiích publikovaných ve Zprávách památkové péče či Jaroslav Herout ve své disertační práci.¹⁸ Klíčový je pro toto téma přínos Jana Muka, který ho zpracoval ve své diplomní¹⁹ i disertační²⁰ práci.

Nejstarší primární prameny týkající se podoby domu č. p. 522 jsem našla v archivech pracovišť Národního památkového ústavu (NPÚ). Tento dům spadá do gesce územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích a tam se tedy nacházejí nejpodrobnější materiály. Kromě dvou stavebně-historických průzkumů²¹ je zde možné najít plány z roku 1950 navrhující úpravu domu pro bytové jednotky, podrobnosti a dílčí návrhy na porevoluční úpravu roku 1990, památkovou dokumentaci Ladislava Svobody z října 2001, o dva roky mladší plánovou dokumentaci architektonické kanceláře Romana Kouckého na přestavbu domu, několik verzí různě datovaných popisů objektu a další základní památkářské materiály a fotografie. Podstatná je i restaurátorská dokumentace z roku 1991, kdy byla restaurována sgrafitová výzdoba průčelí. Je v ní možné nalézt jak pečlivě nafotografovaný stav sgrafit před a po restaurování, tak i části textu týkající se tohoto domu citované z výše uvedených odborných publikací a článků.

Ve Sbírce plánů, stavebně-historických průzkumů a restaurátorských zpráv ústředního pracoviště NPÚ v Praze už jsem tedy nenalezla téměř nic nového. Jsou zde ale uloženy průvodní zprávy ke stavební úpravě z roku 1950 i ke Svobodově památkové dokumentaci vztahující se k nominaci souboru městských domů na seznam UNESCO roku 2001. Na ústředním pracovišti je také ve Sbírce fotografické dokumentace možné prohlédnout si sedm fotografií interiéru i exteriéru objektu datovaných od roku 1950 do roku 1973.

Zajímavé archiválie z tohoto období se nachází i v Národním archivu. V jeho fondu Státní památková správa (SPS) 1027 se nacházejí kartony 526 a 527 obsahující řadu materiálů

¹⁵ Jana Waisserová, *Figurální sgrafito 16. – 17. století ve Slavonicích (diplomová práce)*. Olomouc 2002.

¹⁶ Vlastimil Dražan, *Gotický a renesanční dům z jižních Čech a Moravy. Zprávy památkové péče*, roč. 10, 1950, s. 129-159.

¹⁷ Václav Mencl, *Měšťanský dům českého středověku. Zprávy památkové péče*, roč. 13, 1953, s. 161-192.

¹⁸ Jaroslav Herout, *Český měšťanský středověký dům (disertační práce)*. Praha 1952.

¹⁹ Jan Muk, *Měšťanský dům pozdní gotiky a renesance v jižních Čechách (diplomní práce)*. Praha 1967.

²⁰ Jan Muk, *Městský dům středověku a renesance v jižních Čechách (disertační práce)*. Praha 1978.

²¹ První provedl v březnu 1990 Jan Muk před prvními stavebními úpravami domu nových majitelů, druhý v souvislosti s plánovanou přestavbou Jiří Škabrada v říjnu 2003.

dokumentujících počátky památkové ochrany města. Mimo jiné je zde i útlý svazek dokumentů ilustrujících průběh stavebních úprav domu č. p. 522 z padesátých let minulého století. Starší materiály o tomto objektu v Národním archivu bohužel nejsou, ačkoliv k okolním domům je zde možné najít dokumenty až z počátku století. Další informace o ochraně místních měšťanských domů je možné najít i v kartonu 23 a 769.

Dokumentace k přestavbě interiérů zkoumaného domu od Architektonické kanceláře Romana Kouckého je částečně uložena přímo na Stavebním úřadu ve Slavonicích. V blízkých Dačicích, pod jejichž Odbor kultury a cestovního ruchu památková péče o slavnícké památky spadá, se nachází nejaktuálnější dokumenty k objektu, mimo jiné i dokumentace k chystané přestavbě stodoly v zadní části parcely.²² Kompletní dokumenty vztahující se k přestavbě se pak nacházejí přímo v pražském sídle architektonické kanceláře.

²² Dačice, Městský úřad, Odbor kultury a cestovního ruchu, archiv památkové péče. Koucky-arch.cz, *Hotel Besídka ve Slavonicích, rekonstrukce a přestavba stodoly*. Praha 2008.

3. Historie a urbanistický vývoj města

Městečko Slavonice leží v mírné pahorkatině na styku tří zemí – Čech, Moravy a Rakouska. Tato poloha zásadně předurčila jeho hospodářský, historický, urbanistický i kulturní vývoj. Na křižovatce obchodních cest vznikla nejprve malá slovanská pomezí osada,²³ jejíž název byl patrně odvozen od jména jejího zakladatele Slavoně.²⁴ První historická zmínka o Slavonicích pochází z roku 1260, kdy byl v listině Venera z Trnavy uveden jako svědek farář Werner „de Zlawnitz“. Jeho německé jméno napovídá, že místo obývalo převážně německy mluvící obyvatelstvo. Německá tržní a řemeslnická ves je pak výslovně uváděna roku 1294 v závěti Oldřicha z Hradce.

Tvář středověkého města získaly Slavonice během 14. století a původní půdorys si uchovaly až do dnešní doby. Historické jádro tvoří dvě náměstí. Dnešní náměstí Míru (původně Dolní) odpovídá trojúhelníkovité podobě hlavního tržiště vzniklého ve vidlici dvou cest. Na něj navazuje široká ulice, dnešní Horní náměstí. Na úzkých dlouhých parcelách okolo obou náměstí vznikaly měšťanské domy. Hospodářské budovy umístěné v zadní části těchto parcel pak vytvořily dvě boční ulice po celé délce severního (dříve Dlouhá, dnes Jana Švermy) a části jižního (dříve Růžová, dnes Boženy Němcové) okraje města [obr. 2]. Ve 2. polovině 14. století byl také rozšířen trojlodní farní kostel Nanebevzetí Panny Marie, obklopený kruhem budov oddělujících Horní náměstí od náměstí Míru. Je pravděpodobné, že původně měl kostel s přilehlým hřbitovem funkci opevněného areálu, který měl v případě napadení poskytovat úkryt obyvatelstvu.²⁵

Opevněný kostelní areál přestal plnit svůj účel, když byla ve 14. století celá dosavadní trhovská ves sevřena nepravidelným kosodélníkem kamenných hradeb se třemi branami. Východní stranu Horního náměstí dodnes uzavírá Znojemská brána, na sever vede brána Dačická. Rakouská jižní brána však byla zbořena v 19. století. V době budování opevnění význam Slavonic prudce rostl a roku 1354 se o nich poprvé píše jako o městě. Karel IV. tehdy potvrdil smlouvu o dělení majetku pánů z Hradce, ve které jsou Slavonice zmíněny jako „civitas“. Důležitost městských hradeb se ukázala v roce 1423, kdy město neúspěšně obléhal husitský hejtman Jan Hvězda z Vícemilic. Husité pak vypálili alespoň kostel Božího

²³ Sedlář a Sedlářová kladou její jádro do míst pod tzv. Strážným vrchem, kde dnes stojí kostel sv. Jana Křtitele. Jeho loď považují za pozdně románskou (Sedlář, Sedlářová, viz pozn. 7, s. 13). Karel Kuča však ve své o třicet let pozdější práci uvádí tento fakt jako nepotvrzenou domněnku (Kuča, viz pozn. 11, s. 714).

²⁴ Jméno Slavonice tedy znamená „ves lidí Slavoňových“. Do němčiny přešlo v podobě Zlabings (Smutný, viz pozn. 10, s. 706 – 707).

²⁵ Smutný (viz pozn. 10), s. 715.

Těla (též Sv. Ducha) nad městem a blízkou vesnicí Pfaffenschlag.²⁶ Ta již nebyla obnovena a dnes známe její podobu z archeologických výzkumů.

Město těžilo ze své výhodné geografické polohy a po konci husitských válek se stalo nejvýznamnějším městským sídlem na jihozápadní Moravě. Vrchnost ve městě zastupoval rychtář, na náměstí se konaly pravidelné trhy, rozvíjelo se místní soukenictví i řemeslná výroba. V 15. a 16. století vznikaly nové cechy – řezníků, koželuhů, pekařů, ševců apod. Hospodářský rozvoj byl ještě posílen po roce 1550, kdy Slavonice a Telč zdědil vzdělaný humanista Zachariáš z Hradce. Za jeho správy získala obě města jedinečnou renesanční podobu i větší privilegia. „*Mezník v dějinách města*“²⁷ představuje rok 1560, kdy byla ve Slavonicích zřízena trvalá poštovní stanice na klíčové kurýrní cestě mezi Prahou a Vídní.

Díky těmto pozitivním okolnostem došlo v 16. století k největšímu blahobytu města. Celkem se ve městě nacházelo na 155 domů.²⁸ Bohatí měšťané své postavení prezentovali stavbou nových renesančních domů s unikátními sklípkovými klenbami a hojně zdobenými fasádami, případně přestavbou starších gotických budov. Měšťanské domy vznikaly na původních úzkých gotických parcelách, často proto docházelo ke spojení dvou sousedních budov v jednu. Téměř všechny domy na obou náměstích tak v té době získaly novou renesanční podobu. Působili zde domácí i zahraniční stavitelé, sgrafitáři a malíři. Na pozvání Zachariáše z Hradce přicházeli umělci až z Itálie a podíleli se na renesančních přestavbách zámků i měšťanských domů v regionu. Evropské úrovně dosahovala i místní huť rodiny Estreicherů,²⁹ jejímž dílem jsou nejhodnotnější slavonické domy a sklípkové klenby. Leopold Estreicher, nejvýznamnější a nejdovednější umělec z rodiny, se podílel také na přestavbě telečského hradu na renesanční sídlo. Do Telče byl pozván Zachariášem již jako uznávaný mistr. Jak upozornili manželé Radovi,³⁰ sklípkové klenby se tedy rozšířily ze Slavonic na sever a ne naopak, což mylně uváděla starší literatura.

Výzdobu domů ovlivnila i náboženská situace 2. poloviny 16. století. Zachariáš z Hradce se sice zavázal dbát na svém panství o katolickou víru, na konci století se přesto

²⁶ Smutný ale uvádí, že „tažení husitského hejtmana Jana Hvězdy z Vicemilic r. 1423 až ke Slavonicím je však podle nejnovějších výzkumů zpochybňováno“. Ibidem, s. 709.

²⁷ Sedlář, Sedlářová (viz pozn. 7), s. 43.

²⁸ Reutter (viz pozn. 4), s. 83.

²⁹ Některé prameny (např. Sedlář, Sedlářová, viz pozn. 7) uvádí německou variantu jména – Österreicher. Milada a Oldřich Radovi, kteří mají největší zásluhu na znovuoobjevení významu Leopolda Estreichera a systematicky se této huti ve své vědecké práci věnují (např. Rada, Radová, viz pozn. 14), však používají počestlé jméno. To jsem se rozhodla respektovat i ve své práci.

³⁰ Rada, Radová (viz pozn. 14), s. 369.

většina měšťanů hlásila k luteránství.³¹ Přestože tato situace vedla k mnoha náboženským sporům,³² přinesla i kulturní hodnoty. Nejcennější z nich je výzdoba luteránské modlitebny v domě č. p. 517 (dříve 85) s freskovým cyklem Apokalypsy ze Zjevení sv. Jana. Kromě toho se vliv protestantských měšťanů projevil i při výběru ikonografie na slavonická sgrafita.

Rozvíjející se město však v 17. století zasáhla řada ran. Za třicetileté války byla v letech 1619 a 1620 vypálena slavonická předměstí. Současně probíhala násilná rekatolizace, v jejímž důsledku odešla část obyvatel. Přestože se zdálo, že po konci třicetileté války nastane zadluženému městu nové období rozvoje, vyčerpané město se již nikdy nezmohlo na obnovu dřívějšího lesku. Do definitivní izolace se Slavonice dostaly v roce 1750, kdy Marie Terezie přeložila poštovní cestu z Vídně do Prahy více na východ – na Znojmo, Jihlavu a Čáslav.³³ Téhož roku bylo město poškozeno i velkým požárem. Při něm nejenže shořel městský archiv, ale zasaženy byly domy na obou náměstích, v Růžové ulici a poškozen byl i kostel s věží. S největší pravděpodobností byl velmi poškozen i zkoumaný dům. Další požár propukl v roce 1845.

Tyto události však měly klíčový význam pro uchování renesančního městského jádra v téměř nezměněné podobě až do dnešních dnů. V období baroka se město teprve vzpamatovávalo ze třicetileté války a ekonomické oslabení měšťanů mělo vliv i na jejich stavební činnost. Jako téměř jediný byl pozměněn právě dům č. p. 522, jehož renesanční obloučková atika benátského typu byla dozděna v barokních tvarech. Barokní průčelí získal i dům č. p. 139, kromě toho byly provedeny drobné barokní úpravy farního kostela, ke kostelu Božího těla byla přistavěna boční kaple a barbakán před Dačickou branou byl přebudován na obytný dům. Z této doby pochází i kamenná kašna na Horním náměstí se sochou sv. Floriána, ochránce před požárem.

I v následujícím století bylo město poznamenáno předchozím úpadkem a polohou na periferii. Kvůli absenci kvalitní infrastruktury zde dlouho nevznikl ani významný průmysl. V té době ještě vnitřní město obepínaly hradby, přestože již ztratily jakýkoliv obranný význam. Také díky nim nebylo centrum významněji poznamenáno pozdějšími přestavbami. Zhruba deset renesančních městských budov bylo na konci 19. století přestavěno na neorenesanční, stržena byla i renesanční solnice ve špičce náměstí Míru a Panský dům na jeho

³¹ Reutter (viz pozn. 4), s. 117.

³² Viz např. Tiray (viz pozn. 5), s. 73.

³³ Sedlář, Sedlářová (viz pozn. 7), s. 75. Kuča (viz pozn. 11) však ve svém textu uvádí chybný letopočet 1720, které potom bylo přejímáno i dalšími autory. V knize Hoftichové (viz pozn. 13) se objevuje dokonce další mylný letopočet – 1760.

opačném konci. Obě tyto budovy musely ustoupit školám. S původním Panským domem však byly zničeny i cenné Estreicherovy sklípkové klenby v jeho podloubí.

Dalším přestavbám, které by narušily renesanční tvář města, zabránila první světová válka a následně hospodářská krize. Protože Slavonice ležely v pásmu Sudet, po roce 1945 došlo k odsunu německých obyvatel. Osud města významně ovlivnil i komunistický převrat v roce 1948, po kterém se ocitlo v izolovaném hraničním pásmu železné opony a bylo těžko přístupné. To ovlivňovalo i péči o místní pamětihodnosti. V pražském Národním archivu se tak například nacházejí dokumenty dokládající zájem místního evangelického faráře Čestmíra Rychetského o ochranu a opravu historických památek. Jeho práce však byla ztížena mimo jiné tím, že v hlídaném městě nemohl volně provádět fotodokumentaci budov [obr. 3].³⁴

I díky Rychetského zásluze začala být docenována historická hodnota místních domů. Roku 1950 Slavonice získaly status městské památkové rezervace.³⁵ V souvislosti s tím byla opravována většina domů na náměstí Míru a restaurovány první památky. Při těchto stavebních pracích byla odkryta řada sgrafit na fasádách, které do té doby kryla mladší vrstva omítky. To je také jeden z důvodů, proč slavonická sgrafita přečkala staletí v tak zachovalé podobě. Vliv na jejich zachování mělo i odloučení a chudoba města v minulém století. Sgrafitová výzdoba byla od 60. let 20. století postupně odkrývána a restaurována v celém centru města, ačkoliv neodborně provedené restaurátorské zásahy na některých domech původním sgrafitům spíše uškodily.³⁶

Izolace města trvala až do roku 1989. Teprve po jeho znovuotevření návštěvníkům dostaly Slavonice znovu šanci stát se významným kulturním centrem. Dnes se zdejší soubor renesančních staveb řadí mezi nejcennější městské památkové rezervace na našem území. V roce 2003 bylo čtyřicet nejvýznamnějších domů dokonce nominováno (ačkoliv neúspěšně) k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO.

³⁴ Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, karton 527 Slavonice, inv. č. 229, sign. 30 – místa, Dopis Čestmíra Rychetského Ministerstvu školství, věd a umění ze dne 6. září 1951.

³⁵ Po přijetí zákona o kulturních památkách č. 22/1958 Sb. byl tento status roku 1961 potvrzen.

³⁶ Např. dům č. p. 517 – viz Václav Špale, *Problémy restaurování již restaurovaných sgrafit*, Zprávy památkové péče, 2003, roč. 63, č. 6, s. 389 – 403.

4. Stavební vývoj domu č. p. 522

Vzhledem k výše zmíněné absenci historických archivních pramenů můžeme o počátcích stavebního vývoje domu vyvozovat jen domněnky založené na stavebně-historických průzkumech a obecných dějinách města. Nejstarší částí objektu jsou sklepy napojené na systém slavonických podzemních chodeb pocházejících pravděpodobně již ze 13. století. Již v této době zde tedy zřejmě stál podsklepený měšťanský gotický dům. Na gotické základy obvodových stěn upomíná i nález gotického ostění malého okénka mezi kuchyňskými okny ve dvoře.

Gotická podoba domu zmizela roku 1547, kdy byl renesančně přestavěn a vznikly tak klenuté prostory mázhauzu. V průběhu historie zmizel renesanční štít domu, bohužel ale nevíme, kdy přesně ke změně průčelí došlo. Pravděpodobný mi připadá letopočet 1750, kdy domy v centru poškodil požár. Již předtím ale zřejmě proběhly dílčí úpravy stropů – dendrochronologický průzkum prokázal, že prkna a trámy z konstrukce stropu v pokoji pana Boháče pochází ze dřeva pokáceného v zimě 1672/73 a ze stromů kácených po roce 1688.³⁷ Tyto nálezy mimo jiné prokázaly, že při požárech vždy shořel pouze krov domu, nikoliv celý objekt včetně stropů. Stropy v prvním patře předního domu byly navíc v poslední třetině 18. století dekorovány rokokovými štuky.

Díky Häusergeschichte známe alespoň seznam vlastníků domu od roku 1576.³⁸ Ti v průběhu historie zrušili černou kuchyni, vybudovali záchod s arkýřem na prvním dvorku a dřevěné schodiště do pater zadního domu. Pro dispoziční vývoj domu je podstatný rok 1895, kdy bylo F. Zimmerovi povoleno zřídit ve dvoře s využitím stávající ohradní zdi a zdi přilehlého domovního traktu otevřenou zděnou vozovnu s jedním oknem do Dlouhé ulice. Na protější straně dvora byla o rok později přistavěna i malá stáj. V roce 1931 byl průjezd rozdělen příčkami. V té době už bylo na průčelí odkryto šest sgrafitových obrazů, díky čemuž se o objekt začal zajímat zemský památkový úřad v Brně a zamítl obchodníkovi V. Zimmerovi adaptovat průčelí na kloboučnický salón.

Jan Muk podrobně rozepisuje průběh Zimmerova jednání s památkovým úřadem.³⁹ Můžeme v něm najít stejné argumenty a stejné ideové neshody, jaké řeší vlastníci památkových objektů s památkáři i dnes – nakolik může vlastník zasahovat do svého objektu

³⁷ Tomáš Kyncl, *Dendrochronologické datování konstrukcí stropů v domě čp. 522 ve Slavonicích, Výzkumná zpráva*. Praha 2004.

³⁸ Deimel (viz pozn. 6).

³⁹ Jan Muk, *Slavonice, stavebně historický průzkum, čp. 522 (st. 90)*. Praha 1990.

či jak vyčíslit podnikatelský zisk ušlý kvůli striktnímu památkářskému postoji. Muk velmi dobře popsal listiny v kartonech 119 a 124 Okresního archivu v Jindřichově Hradci a jeho popis historie končí v roce 1950 odkrytím renesančního dřevěného stropu. Nezkoumal však materiály uložené v pražském Národním archivu, kde jsem objevila dokumenty odkrývající realitu památkové péče v 50. letech minulého století.

Dozvíme se tak například, že roku 1950 zadalo Ministerstvo školství, věd a umění vypracování plánů asanačních a stavebních prací pro některé slavonické domy. Pro tehdejší dům č. p. 90 přitom vyčlenilo 181 tisíc Kčs za účelem přestavby na byty [obr. 4].⁴⁰ Návrh úpravy na bytové jednotky vznikl v říjnu 1950. Kromě bytů v zadním domě chtěl projektant V. Pelzlbauer po dohodě s místním Národním výborem umístit do přední budovy Československý červený kříž a Svaz československých žen [obr. 5]. Už tato úprava předpokládala odstranění zástavby na prvním dvoře a přesunutí schodiště do dnešních míst. Z průvodní zprávy k dokumentaci také vyčteme, že velký sál v prvním patře byl do té doby rozdělen příčkou, kterou tato úprava plánovala odstranit [obr. 6].⁴¹

Z prosince 1952 je pak doložena oprava stropu tohoto sálu. Ze zachovaného dopisu vyčteme, že štuky zde celkem špatně drží na stěnách a musí být někde doplněny. Ve špatném stavu byl i střední trám [obr. 7].⁴²

O tři roky později si ale tehdejší majitelka domu Marie Zimmerová (v zastoupení svého zetě Emila Dokládala) stěžovala Ministerstvu kultury na pomalý průběh tehdejší přestavby a adaptace objektu [obr. 8]. V té době už byla téměř dokončena oprava střechy, průčelí a sálu v prvním patře. V poválečném komunistickém Československu však bylo málo řemeslníků a některé práce zůstaly „rozdělaný již po delší dobu“. Jejich dokončení podle majitelů domu „je nutné v zájmu bezpečnosti a ochrany objektu z protipožárních a jiných důvodů“. Dům v té době například neměl vrata a vchod byl zabedněn prkny. Muselo se tam také ještě svítit svíčkami, protože nebyla dokončena elektrická instalace. Kvůli nedokončené opravě střechy, do které tedy silně zatékalo, byl poškozen i strop v patře. Nově vybudovaný štít ještě neměl hotovou omítku, stejně jako nebyla hotová obnova fasády v průjezdu.⁴³ Blíže

⁴⁰ Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, karton 527 Slavonice, inv. č. 229, sign. 30 – Místa. Oznámení objektů pro stavební práce ve II. pololetí 1950 Československým stavebním závodům ze dne 29. června 1950.

⁴¹ Praha, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Sběrka plánů, stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv. V. Pelzlbauer, Slavonice – stavební úprava objektu čp. 90, průvodní zpráva, 1950.

⁴² Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, karton 527 Slavonice, inv. č. 229, sign. 30 – Místa. Dopis Státnímu památkovému ústavu (k rukám J. Kostky) s nečitelným podpisem ze dne 23. prosince 1952.

⁴³ Ibidem. Dopis Marie Zimmerové Ministerstvu kultury ze dne 29. prosince 1955.

nespecifikované Vyjádření k plánu práce ve II. pololetí 1965 v městské rezervaci Slavonice pak již uvádí, že projekt domu č. p. 90 je „*hotov až na detail vrat. Místnost v přízemí však používá výkupní sklad za skládku obilí*“.⁴⁴

Po Marii Zimmerové vlastnila dům její dcera Elfrída Dokládlová spolu s Editou Kostrounovou. Ze starého a zřejmě nevyhovujícího domu se však na konci 60. let přestěhovaly na nově vzniklé sídliště a dům zůstal dlouhá léta neobydlený. Kvůli tomu dál chátral, jak popisuje například evidenční list památky z roku 1985. V té době už byl spadlý strop v prvním poschodí, část štítu na krakorci byla ohrožena zatékáním a odlupovalo se sgrafito [obr. 9].⁴⁵

Zpustlou památku [obr. 10] však roku 1988 objevili sklepovští divadelníci, kteří byli ve Slavonicích na návštěvě u místního rodáka Zdeňka Žampy bydlícího přes ulici. Spontánně se rozhodli dům dohromady koupit a na jaře 1991 jej celý odkoupil nynější vlastník Jan Boháč.

⁴⁴ Praha, Národní archiv, karton 527 Slavonice, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 – Místa. Vyjádření k plánu práce ve II. pololetí 1965 v městské rezervaci Slavonice.

⁴⁵ České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162, Slavonice, městský dům č. p. 522. Evidenční list st. seznamu, 1985.

5. Popis objektu

Stavba se nachází v historickém jádru města Slavonice. Je součástí řady renesančních měšťanských domů tvořících zástavbu severní strany Horního náměstí. Protáhlá úzká parcela (zhruba 8 x 50 metrů), na které jsou objekty postaveny, je typickou ukázkou jihočeského středověkého urbanismu – vychází z gotického základu a prostupuje délku celého bloku. Je orientována severojižně a směrem od náměstí do boční ulice se mírně svažuje [obr. 11].

Parcela je zastavěna několika postupně postavenými objekty. Kromě hospodářské budovy v její zadní části jsou všechny třípodlažní a respektují průjezd podél východní hranice pozemku. Hlavní budova s výstavní renesanční fasádou je vybudovaná na celé šířce parcely do hloubky zhruba 15 metrů a je situována k jihu do náměstí. Za ní pokračuje u západní strany pozemku dvorní křídlo budovy, podél něhož vede úzký dvorek. Po několika metrech je dvorek uzavřen příčným křídlem přes celou šíři parcely. Za ním se nachází zahrada s hospodářskou budovou uváděnou jako stodola, která využívá obě hraniční zdi a uzavírá průjezdovými vraty zadní okraj parcely do Švermovy ulice [obr. 12]. Budovy jsou kryty sedlovou střechou, proraženou pro větší prosvětlení půdních prostor střešními okny. Vlevo nad kuchyní předního domu je umístěn vysoký komín. Přední dům je také podsklepen sklepy ze 13. století napojenými na systém městských podzemních chodeb.

Renesanční uliční průčelí hlavní budovy o třech okenních osách je výrazně plastické [obr. 13]. První patro je v celé šíři domu předsazené arkýřem neseným sedmi krakorci s oblým profilem [obr. 14]. Od horní hrany vrat a dveří výše je celá fasáda pokrytá bohatým figurálním i ornamentálním sgrafitem. Sgrafito pokrývá i obloučkový štít benátského typu s částečně rozevřeným obrysem.

Přízemí je nesymetricky prolomeno třemi otvory vedoucími do prostor dnešní restaurace. Vstupní dveře do centrální místnosti s barem jsou umístěny vlevo od středové osy domu a jsou zasazeny do prostého dřevěného ostění. Tato místnost je prosvětlena i oknem nalevo ode dveří. Pod oknem i dveřmi, tedy přes šířku levé poloviny domu, je položen kamenný schod. Široká dvoukřídlá vrata v pravé polovině přízemí vedou do průjezdu a jsou podobně jako dveře hluboko zasazena v tmavém dřevěném ostění. Horní hrana všech tří otvorů je v jedné rovině a tvoří základnu pro šest lunet mezi krakorci vyplněných sgrafitovými obrazy starozákonních postav.

Předsazené patro korunuje samostatná obloučková atika, jejíž krajní obloučky jsou v polovině pravoúhle zlomeny a končí tedy na boční straně arkýře. Atika je ukončena korunní římsou, která kopíruje obloučky i na boční straně. Sgrafitové výjevy deseti lidských věků

v obloučcích odděluje od hlavní plochy patra další jednoduchá římsa pokračující i na bok arkýře. Podobná římsa se nachází na spodní části plochy arkýře, kde odděluje obdélné sgrafitové výjevy od čela arkád klenoucích se mezi konzolami. Tato římsa však člení pouze frontální stranu průčelí a nepokračuje na bok. Plochu patra člení tři symetrická okna ze tří stran osazená do tesaných kamenných neprofilovaných ostění (u dolní hrany oken ostění není). Místnost v prvním patře prosvětluje i jednoduchá malá okénka z boku arkýře, která jsou orámována pouze sgrafitem naznačujícím prosté ostění. I další architektonické prvky rámuující okna a členící fasádu jsou provedeny pouze iluzivně ve sgrafitu – najdeme zde edikuly s pilastry s římsovými hlavicemi i profilované nadokenní římsy. V pásu nad okny jsou zasazeny čtyři moderní plechové chrliče ve tvaru draků.

Střešní štít je třemi římsami rozdělen do pásů, z nichž nejnižší prolamují tři okna zakončená obloukem. Jsou umístěna symetricky, prostřední z nich je nižší. Jedno obdélníkové okénko je umístěno také ve vrcholu štítu. Římsy jsou stejně jako koruny zdiva kryty tmavým plechem a obíhají i boční strany štítové zdi. Vlastní korunní římsu má i každý z obloučků. Celý štít korunuje půlkruhový oblouk, níže jsou symetricky a střídavě umístěny další půloblouky a rozevřené čtvrtoblouky.

Dvorní průčelí hlavní budovy je proraženo dřevěnými dvoukřídlými vraty, která uzavírají portál lomeného tvaru s tesaným ostěním z lomového zdiva. Po přestavbě vzniklo nad vraty v prvním patře francouzské okno chráněné proskleným zábradlím. Volná plocha štítu je částečně prosklená, z větší části ji ale zakrývá navazující boční křídlo [obr. 15]. Jeho dvorní průčelí je jednoduché, rozdělené pouze čtyřmi okenními osami. V přízemí jsou okna přesto jen dvě, vedou do kuchyně v přední části bočního křídla. Vpravo od nich se nachází dvojice dveří vedoucí do provozních prostor. Ze čtyř oken v prvním patře vedou levá dvě do pokoje pana Boháče; pravá dvě do pokoje pana Hanáka.

Přestože dvorní průčelí příčného křídla [obr. 16] není vidět z ulice, je výtvarně náročné a efektní. Jeho podoba zapadá do renesanční koncepce celého domu. Plně je možné ji ocenit například při pohledu z městské věže. Nejvýraznější je její obloučková atika zakončená vpravo půlobloukem s korunní římsou podobně jako hlavní štít domu. Pod obloučky se nachází výrazný zubořezový pás a vpravo pod ním i zbytky sgrafitové výzdoby. Atiku odděluje od hlavní plochy fasády profilovaná římsa. V tomto štítu je pouze jedno velké renesanční okno zasazené v kamenném profilovaném ostění a rozdělené dvěma sloupky a jedním příčným prvkem. V přízemí je toto křídlo přes celou šíři dvora proraženo klenutým průjezdem. Z průjezdu vedou vlevo jedny dveře a okno do kanceláře a její předsínky.

Vraty na konci průjezdu je možné projít do malého dvorku zakončeného stodolou. Výrazným prvkem dvorku je tubus vřetenového schodiště u zadní strany příčného křídla, které vzniklo po Kouckého přestavbě. Stodola je ve velmi zchátralém stavu a je proto již vypracován projekt na její přestavbu na další hotelové pokoje [obr. 17]. Její fasáda do dvora je dnes zcela otevřená [obr. 18], do Švermovy ulice vedou velká vrata a jedno malé zazděné okénko [obr. 19].

5.1. Sklepy

Podsklepená je celá hlavní budova, do sklepů vedou tesané kamenné schody z průjezdu [obr. 20]. Jejich vstupní část je překlenutá třemi díly plochých kleneb a vlevo i vpravo od ní se nachází další prostory. Přední část sklepení je zřejmě nejstarší dochovanou částí domu a dnes není přístupná. Je stále částečně zatopená a vede z ní i sestup do zatopených spodních prostor. V klenuté zadní části sklepních prostor jsou dnes umístěny toalety restaurace [obr. 21]. Tento prostor byl v rámci přestavby rozdělen příčkami obloženými bílými keramickými obklady dekorovanými ručně nápisy a obrázky.

5.2. Přízemí

V přízemí [obr. 22] hlavní budovy se dnes nachází bar a restaurace s přilehlým zázemím. Již od 16. století je dispozice těchto prostor nezměněná – obě místnosti hloubkového dvoutraktu průjezdového typu jsou zaklenuty třemi poli původní renesanční křížové klenby [obr. 23 a 24]. Ty se analogicky u stěn sbíhají do jednoduchých kamenných pilířků se zvýrazněnými hlavicemi. Tento způsob zaklenutí dokládá, že klenba vznikla během rozsáhlé přestavby v 16. století osazením do staršího obvodového zdiva. Stejným způsobem je dvěma klenebními poli zaklenuta i přilehlá část přízemí sousedního domu č. p. 523, která je dnes funkčně připojena k restauraci dveřmi v levé stěně hlavní místnosti baru [obr. 25 a 26].

Jak ve svém stavebně-historickém průzkumu uvádí Jan Muk,⁴⁶ oba hlavní prostory předního domu byly původně spojeny v jeden prostor a příčky mezi středními pilířky byly vloženy až dodatečně. Tato velká renesanční síň byla ve své době pravděpodobně největší ve městě. Při pozdějších přestavbách byl prostor nejen rozdělen, ale jeho levá část byla vzadu také zmenšena o prostor schodiště do patra a do sklepa. Schodiště narušilo i třetí klenební pole levé místnosti [obr. 27] a dnes je přístupné z průjezdu. Vlevo od schodiště se nachází

⁴⁶ Muk (viz pozn. 39), s. 11.

okénko spojující průjezd s barem a malá segmentově zaklenutá nika. Z období vzniku domu se v přední části průjezdu dodnes zachovaly fresky s erbem Zachariáše z Hradce a jeho ženy Kateřiny z Valdštejna [obr. 28 a 29] i fragmenty fresky se zbytky německého nápisu [obr. 30].

Jako kuchyně pro restauraci dnes slouží někdejší komora umístěná za hlavní místností baru a dostupná po několika schodcích [obr. 31]. Má plochý strop a je osvětlena dvěma okny do dvora v pravé boční zdi. Ve dvorním křídle se nachází i další menší provozní prostory. Předním z nich je místnost podobně zaklenutá dvojicí křížových kleneb s plastickými hřebínky na hranách klenby i mezi oběma poli. Klenbu také nesou pilířky při stěnách. Místnost je rozdělená novodobými příčkami a je přístupná dveřmi ze dvora; z průjezdu se dveřmi vchází do valeně klenutého koncového prostoru rozděleného na předsíňku a kancelář. Vstupuje se odsud také na moderní schodiště.

5.3. První patro

Z průjezdu je možné po zalomeném klenutém schodišti vystoupat i do střední části halové síně v prvním patře. Půdorys patra [obr. 32] si uchoval základní renesanční strukturu – ze schodišťové síně se vlevo vchází do předního sálu širokého přes celou budovu a vpravo do obytných prostor, dnes do pokoje pana Boháče. Přimo proti schodům jsou ve východní stěně tři segmentově zaklenuté slepé arkády vysoké téměř přes celou stěnu [obr. 33]. Z renesance se zde zachoval i mohutný trámový strop se dvěma výraznými nosnými trámy. Původně se v síni nacházela také černá kuchyně. Prostor je prosvětlen vysokým oknem vedoucím nad vyústění průjezdu na dvůr, původně byl v těchto místech nad dvůr vystrčen suchý záchod.

Nejreprezentativnějším prostorem je renesanční sál v přední části domu, jehož plocha je rozšířena o prostor přidáný trojdílným arkýřem [obr. 34]. Jeho výklenky s velkými okny do náměstí jsou segmentově zaklenuté a v příčkách mezi nimi se nachází malá, stejným způsobem zaklenutá okna [obr. 35]. Arkýř je od zbytku místnosti oddělen také zvýšením podlahy o jeden schod [obr. 36]. Arkádám arkýře odpovídají také dvě slepé arkády na obou bočních stěnách. Plochý strop uprostřed rozděluje průvlak. Přestože všechny tyto architektonické prvky jsou renesanční, jsou zdobeny rokokovými štukovými ornamenty. Na obou polovinách stropu je obdélné štukové zrcadlo doplněné bohatými ornamenty s květinovým i abstraktním motivem [obr. 37].⁴⁷

⁴⁷ V místnosti jsou umístěna zachovaná secesní kachlová kamna a dnes je tento téměř stometrový prostor využíván k různým konferencím, školením, ale i svatbám nebo cvičením jógy.

V zadním prostoru hlavní budovy se dnes nachází honosný hotelový pokoj pana Boháče. V minulosti byl také rokokově upraven, takže jeho plochý strop získal štukovou výzdobu s profilovaným zrcadlem doplněným dalšími štukovými ornamenty [obr. 38]. Místnost prosvětluje jedno velké okno v západní stěně a dvě okna s původním ostěním na protější straně zasazená v nízkých slepých arkádách. Na pokoj navazuje původní klenutá černá kuchyně přeměněná po přestavbě v luxusní Černou koupelnu s velkou dominantní vanou a černými příčkami dělícími prostor [obr. 39].

Do dalších místností prvního patra umístěných ve dvorním a příčném křídle je nutné vystoupat po zadním moderním Kouckého schodišti. Před přestavbou se zde nacházel byt. Z klenutého vstupního prostoru vedou doleva dveře do příčného křídla, v němž je dnes umístěn pokoj Manželky národů, a rovněž návštěvník vejde do pokoje pana Hanáka.

Pokoj Manželky národů byl před přestavbou nejvíce poškozen. Jeho strop je plochý, ale v pokoji se nacházejí koutové pilíře s okosením hran a profilovanými horními částmi. Spolu s prostředním přístěnným pilířem u východní stěny nesou oblouky slepé atiky [obr. 40]. V podobném segmentově zaklenutém výklenku je zasazeno i velké renesanční okno vedoucí do dvora, menší okno do zadního dvorku v protější stěně a vstup do koupelny skryté v hlavní části budovy vlevo od dveří.

Zadní část dvorního křídla zabírá pokoj pana Hanáka zaklenutý dvěma poli křížové hřebínkové klenby [obr. 41]. V obou polích je levá stěna prolomena oknem zasazeným v hluboké nice. Koupelna k tomuto pokoji je umístěna vpravo od vstupní předsínky, symetricky ke koupelně pokoje Manželky národů, jak lze vidět na půdorysu patra.

5.4. Podkroví

Před přestavbou byla půda neobývaná a neobyvatelná, nacházela se zde kónická hmota dýmníkového komína nad někdejší černou kuchyní. Protože krovy vznikly v různých obdobích, byly různě vysoké a konstruované. V půdním prostoru vzniklo při Kouckého rekonstrukci pět nových hotelových pokojů s příslušenstvím [obr. 42].

Největším a nejhonosnějším z nich je pokoj pana Vávry v podkroví přední části domu, do něhož se vchází z úsporně řešené schodišťové předsíně. V ní se nachází mohutný dýmník a vpravo od něj obdélné střešní okno. V samotném pokoji jeho konkávní křivky a palubkové obložení evokují obrácený kýl lodi [obr. 43]. Všechna čtyři štítová okna zasazená v nikách vedou do náměstí směrem k věži a prostor prosvětluje i střešní okna v jeho zadní části. Do

koupelny se vchází dveřmi vpravo z úzké předsínky sklenuté vysokým parabolickým obloukem [obr. 44].

Podstatně menším pokojem, který přiléhá ke vstupní schodišťové hale a je umístěn ve druhé části hlavní budovy obrácené do dvora, je pokoj pana Korýse [obr. 45]. Jeho stěny pokračují ve stylu Vávrova pokoje – přední, zadní a vstupní stěna jsou vertikální; strop s druhou boční stěnou tvoří jednu oblou zkosenou plochu. Denní světlo proudí do pokoje pouze prosklenou stěnou obrácenou do dvora, která nabízí výhled na obloučkový štít příčného křídla domu. Malá koupelna je přístupná dveřmi v protější stěně a je v půdorysu symetrická s koupelnou Vávrova pokoje.

Posledním pokojem přístupným z předního schodiště je pokoj pana Kouřáka umístěný naproti Vávrovi [obr. 46]. Nachází se tedy již ve dvorním traktu budovy. Na straně do dvora jsou proražena tři menší obdélná střešní okna umístěná ve výklencích. Zajímavé je i osvětlení prostoru prosklenou částí štítu vystupujícího mírně z hmoty domu ve stěně vpravo od vstupních dveří. Z pokoje tak možné pozorovat i městskou věž. Koupelna je umístěná za čelní stěnou.

Zbylé dva pokoje jsou přístupné pouze po zadním moderním schodišti, které je samo architektonicky i designérsky velmi zajímavé [obr. 47]. Jeho tubus je připojený zvenku k zadnímu traktu domu a skrývá točité litinové schody zapuštěné do obvodových zdí [obr. 48]. Z každého schodu ční ve středu spirály různě dlouhé modré železné pláty sloužící jako originální zábradlí [obr. 49]. Na dně tubusu se nachází neopracované kameny a jeho rovná skleněná střecha nabízí výhled do nebe, schodiště tak dostává dojem otevřeného plynoucího prostoru. Dojem umocňuje i osvětlení pod jednotlivými stupni.

Úzká předsínka, do které schodiště míří, vede k posledním dvěma pokojům. V zadní části dvorního traktu je proti schodišti umístěn pokoj pana Žampy [obr. 50], který nejvíce ctí původní dispozici a trámoví půdního prostoru. Denní světlo do pokoje přivádí pět střešních oken ve straně střechy do dvora [obr. 51]. Proti vstupním dveřím se nachází dveře do koupelny široké přes celé dvorní křídlo.

Posledním je věnovaný panu Kušiakovi a je umístěný v příčném křídle domu [obr. 52]. Jeho plochý dřevěný strop a pod ním v severní a východní stěně pás čtvercových okének evokují atmosféru lodi. Jižní stěnu prolamuje okénko v nice vedoucí na fasádu dvorního štítu. Koupelna je vložena do prostoru pokoje u jeho západní stěny a je přístupná ode dveří pokoje.

6. Sgrafita

Prvním, čím Slavonice oslovují své návštěvníky, je bohatá sgrafitová výzdoba domů na obou náměstích. Celkem dvacet domů s objevenými sgrafity (z čehož bylo 15 nominováno na zápis na seznam UNESCO) tvoří unikátní soubor a dokládá bohatost slavonických měšťanů v 16. století. Štíty jsou vyzdobeny všemi druhy způsobu aplikace tohoto druhu výzdoby – jednoduchými psaníčkovými sgrafity pokrývajícími většinu domů, ornamentálním či iluzivním dozdobením architektonických prvků, portréty panovníků i bohatými figurálními výjevy s náměty světskými, antickými i starozákonními.

Na několika místních plochých průčelích se zachovaly monumentální cykly ilustrující biblické texty, cenné i v celoevropském kontextu. Nejstarším z nich – a nejstarším sgrafitovým průčelím ve Slavonicích vůbec – je právě dům č. p. 522 datovaný rokem 1547 uvedeným na fasádě. Patří tak k vůbec nejstarším sgrafitům v našich zemích i v zaalpské Evropě. Stejně je datován i tzv. Gemaltes Haus v rakouském Eggenburgu a o rok mladší je slavonický dům č. p. 517, jejichž vzájemné souvislosti ukáží dále v textu.

Do zobrazované ikonografie se promítla tehdejší politická a náboženská situace. V době vzniku sgrafit se do jižních Čech rozšířil vliv Martina Luthera a jeho reformačního hnutí. Můžeme předpokládat, že slavoničtí měšťané patřili k protestantům, v domě č. p. 517 se například dochovala luteránská modlitebna s jedinečným a cenným souborem fresek a luteránské motivy jsou provedeny i na několika sgrafitových fasádách.⁴⁸ Výjevy na průčelích dostaly v souvislosti s reformací i nový účel – umělecké dílo ztrácelo čistě výtvarný dekorativní smysl, mělo mít didaktický charakter a podtrhovat důležitost kázaného slova. Díky svému narativnímu charakteru zobrazené biblické cykly sloužily jako „biblia pauperum“ (na domu č. p. 522 tak můžeme číst příběh Kaina a Ábela nebo Samsona a Dalily).

6.1. Technika sgrafita a jeho restaurování

Technika tvorby sgrafita byla vynalezena v Itálii v 2. polovině 14. století a odtud se postupně rozšířila téměř do celé Evropy. S příchodem protireformace byla v zemích koruny české postupně opouštěna, aby se na fasádách objevila znovu v neorenesanci v 2. polovině 19. století a ve 20. století s budovatelskými výjevy. To, že tehdy byla tato technika v podstatě

⁴⁸ Na domě č. p. 453 je například ve sgrafitu proveden Lutherův medailon.

znovuobjevovaná, se projevilo i v přístupu k restaurování dochovaných renesančních sgrafit, jejichž původní kvalita byla někdy necitlivými restaurátorskými zásahy znehodnocena.⁴⁹

Na masové rozšíření techniky mělo zřejmě vliv i to, že je poměrně nenáročná na přípravu, ale ve výsledku přesto velmi efektní. Tradičně se uvádí, že renesanční sgrafito bylo vytvářeno proškrabáváním alespoň dvou různě barevných vrstev omítky.⁵⁰ Přestože jsou takto vytvořena téměř všechna sgrafita 19. a 20. století, v 16. století se takto tvořilo pouze lokálně. Většina tehdejších sgrafitových prací byla jednodušší a jemnější – na fasádě byla nanесena pouze jedna vrstva omítky probarvená většinou uhlím, která byla opatřena jednou i více vrstvami vápenného nátěru. Teprve ten se proškrabával a případně ještě koloroval (v některých případech dokonce tento nátěr chyběl a škrabalo se přímo do jednovrstevné omítky). Linie pak dobře vynikají díky rozdílu mezi hladkým nátěrem a vyrytou částí s hrubším povrchem. Takto byla vytvořena i slavonická sgrafita.

Zásadní metodologickou otázkou důležitou i pro dnešní restaurátorské zásahy je, zda renesanční sgrafita na našem území tvořili zedníci a kameníci při výstavbě domu, nebo zda byla později prováděna speciálními malíři. V Itálii byli s technikou dobře seznámeni umělci jako Giorgio Vasari či Bernardino Poccetti⁵¹ a i Vladimír Novotný v jedné z prvních českých prací věnovaných problematice sgrafit⁵² dokládá jako autory sgrafitové výzdoby pražského Rožmberského paláce z roku 1550 malíře. V souvislosti s četnými odkryvy sgrafit a nutností je restaurovat došlo ve 2. polovině 19. století k diskuzi o nejlepším způsobu jejich záchrany. Jejím výsledkem bylo sporné rozhodnutí, že sgrafito je možné považovat za reliéf a jako takové spadá do sféry sochařské komise. Na toto rozhodnutí měla vliv i teoretička Milada Lejsková-Matyášová. Výsledkem ale bylo, že sgrafita restaurovali sochaři s nedostatečnými znalostmi a zhruba v desetiletých cyklech bylo nutné jejich práci znovu opravovat.⁵³ Jednodušší sgrafitové výjevy v té době navíc obnovovaly i běžné stavební firmy bez hlubší znalosti problematiky.⁵⁴ Dochované originální části výjevů tak byly často překryty několika vrstvami umělecky málo hodnotné a výtvarně jednoduché práce novodobého restaurátora.

⁴⁹ Více o problému např. viz Špale (viz pozn. 36).

⁵⁰ Tomuto dlouho tradovanému omylu se věnoval např. Lumír Tejmar. Více viz Lumír Tejmar, K vymýcení pověr o technice renesančních sgrafit. In: Vladislava Říhová (ed), *Sgrafito 16. – 20. století*, Litomyšl 2009, s. 99-110.

⁵¹ Pavel Waisser, Sgrafito, úhel pohledu. Figurální výzdoba fasád 16. století v evropském kontextu determinujícím česká a moravská sgrafita. In: Vladislava Říhová (ed), *Sgrafito 16. – 20. století*, Litomyšl 2009, s. 7.

⁵² Vladimír Novotný, Poznámky o českém renesančním sgrafitu. *Památky archaeologické*, roč. 37, 1931, s. 37-58.

⁵³ Špale (viz pozn. 36), s. 390.

⁵⁴ Vratislav Nejedlý, Petr Pavelec, K historii a metodologickým otázkám restaurování sgrafit. *Zprávy památkové péče*, roč. 63, 2003, s. 383.

Často docházelo k přehlížení stínování a kolorování původních sgrafit a po restaurování byly výjevy prezentovány ve zjednodušené černobílé podobě.⁵⁵

Nejšetrnějším přístupem k odhaleným sgrafitům je přitom jejich zdokumentování, zakonzervování a opětovné zakrytí. Tím jsou nadále chráněna před agresivními vnějšími vlivy (technika vznikla ve slunné Itálii a středoevropské výkyvy počasí jí příliš nesvědčí), na druhou stranu ale výsledek není přes vynaložené náklady divácky atraktivní. Proto je také možné vytvořit na novou vrstvu omítky kopii sgrafit zakonzervovaných pod ní.⁵⁶ Druhou možností je původní sgrafita pečlivě zadokumentovat a pokusit se s využitím původních grafických předloh co nejlépe doplnit jejich chybějící části. V 1. polovině minulého století se často používala i varianta kvalitní dokumentace objevených sgrafit a odhalení pouze jejich vybrané části.⁵⁷

Ani dnes však mezi odborníky, památkáři a restaurátory nepanuje v otázce nejlepšího přístupu k restaurování téměř půl tisíciletí starých sgrafit konsensus. I když se restaurátoři snaží o co nejlepší a nejtrvalejší práci, pořád se učí hlavně ze svých chyb. Přestože fasáda domu č. p. 522 byla například naposledy restaurována teprve v roce 2001, dnes je vrchní pás sgrafit s výjevy Kaina a Ábela téměř nečitelný. Vliv na to může pravděpodobně mít nové zaizolování štítu vzniklé po Kouckého rekonstrukci. Do budoucna tedy bude při restaurování sgrafit nutné vzít do úvahy i tyto skutečnosti.

6.2. Sgrafitová výzdoba domu č. p. 522

Sgrafita jsou neodmyslitelně spojena s plochou fasády a jejími architektonickými prvky. Hmotě domu a rozložení dekorovaných ploch jsou tedy přizpůsobeny i použité náměty.

Průčelí třípodlažního domu je rozděleno prvním patrem vysazeným na krakorcích. Všechna patra jsou ve třech osách prolomena otvory – v přízemí hmotu prolamují okno, dveře a vrata; ve štítu tři menší okénka a jeden větrací otvor v jeho vrcholu; v patře symetricky tři okna. Nad nimi je předsazené patro završeno obloučkovou atikou. Štít obloučkového benátského typu nad ním ale není původní, rekonstrukce renesanční podoby vznikla až při přestavbě domu na počátku 50. let minulého století. Před obnovou byl tvar štítu barokně

⁵⁵ Podrobně např. viz Václav Špale, Restaurování sgrafit – historie a současnost. In: *Sgrafita – možnosti a omezení restaurování, seminář STOP*, Praha 2011, s. 27-35.

⁵⁶ Tento přístup byl použit např. pro sgrafita na slavonském domě č. p. 517.

⁵⁷ Ondřej Šefců, Několik poznámek k historii a obnově sgrafit. In: *Sgrafita – možnosti a omezení restaurování, seminář STOP*, Praha 2011, s. 7-8.

kroužený [obr. 53], jak dokládá například fotografie z roku 1950 [obr. 54]. Na základě tehdejších stavebních nálezů mu byl jeho původní renesanční tvar vrácen odebráním pozdějších dozdívek [obr. 55]. Sgrafita v jeho obloučcích a v horním poli štítu tedy nejsou původní, vznikla v r. 1953 na základě ornamentální sgrafitové výzdoby podobných místních domů. Uprostřed štítu se ale figurální sgrafita zachovala a byla restaurována podle svých grafických předloh.

Celý štít i předsazené patro je zdobeno a členěno iluzivním architektonickým rámcem. Okna i kraje štítu a patra jsou orámována iluzivními pilíři [obr. 56]. Ty v prvním patře nesou přes celou šířku domu kladí. Dekorativní tvary najdeme i ve střední části štítu nad prostředním okénkem, kde fasádu zdobí žaludové listy, hlava jednorožce a rolničky – motivy převzaté z karetních symbolů [obr. 57].⁵⁸

Nad těmito vzory jsou ve střední části štítu figurální výjevy ze Starého zákona – narativně vyprávěný příběh Kaina a Ábela [obr. 58]. Napravo Kain obětuje snop obilí, uprostřed Ábel beránka a vlevo Kain Ábela zabíjí. Dnes jsou však tyto výjevy velmi poničeny a jejich námět téměř nelze rozeznat.

Narativní vyprávění starozákonního Samsonova příběhu je použito i na výzdobu plochy pod okny v prvním patře. Zde je na rozdíl od štítu příběh rozdělen do čtyř polí. V levém poli Samson trhá lva [obr. 59], v širokém prostředním poli jsou pak zobrazeny tři scény najednou. Jednoduchá kopcovitá krajina se dvěma stromy tam propojuje výjevy, na kterých vlevo Samson bije Filištínské oslí čelistí, uprostřed pije vodu tryskající ze skály a vpravo nese vrata Gázy [obr. 60]. V třetím poli už vojáci čekají na oslabeného hrdinu, kterému Dalila stříhá vlasy [obr. 61].⁵⁹ Pás zakončuje cechovní erb soukenického cechu v pravém krajním poli [obr. 62]. Zkřížené valchařské tyče určené k natahování a okapávání plátna na něm dělí erb do čtyř polí. V horním a spodním se nachází tlouky na barvu, v bočních polích písmena „P“. To jsou zřejmě monogramy prvního vlastníka domu P. Peitla, jenž byl soukenickým mistrem. Jeho rodina vlastnila dům až do roku 1620.

Na levém boku předsazeného prvního patra byly také v roce 1991 nově odkryty části obrazu Mojžíše s deskami Desatera.⁶⁰ Waisserová na základě jeho analogie s figurou Mojžíše

⁵⁸ Waisserová (viz pozn. 15), s. 54.

⁵⁹ Například Sedlářovi však ve své monografii z roku 1973 všechny tyto náměty nerozpoznali a místo dvou levých samsonovských scén uvádí výjevy s Jonášem a velrybou a Davidem s Filištínskými (Sedlář, Sedlářová, viz pozn. 7, s. 66.). Stejně určil ikonografii sgrafit i Jan Muk v SHP. Ve štítu je podle něj navíc „původní sgrafitová výzdoba s výjevy Kaina a Ábela a Adama a Evy“ (Muk, viz pozn. 39, s. 7).

⁶⁰ Jiří Josefík, Josef Novotný, Petr Novotný, *Slavonice, dům čp. 522 (dříve čp. 90), restaurátorská dokumentace*. Praha 1991, s. 1.

na arkýři eggenburského sgrafitového domu soudí, že původně byly okolní domy posazeny hlouběji a arkýř je jimi dnes zčásti zakrytý.⁶¹ Patro završuje osm obloučků a dva půlobloučky. V každém z nich se nachází stárnoucí mužská figura ikonograficky zobrazující lidský věk od desíti do sta let.⁶² Figury jsou zasazeny do iluzivního šrafovaného prostoru, v jehož spodní části se nachází zbytky nápisových štítků [obr. 63]. Díky nim bylo možné náměty určit, horní dvě třetiny obloučků byly totiž poničené. Sgrafito v nich je tedy nepůvodní, zrekonstruované v roce 1991. Ve spodní části arkýře se v prostorech nad krakorci nacházejí štítky určující autora a dobu vzniku sgrafit – jeden štítek obsahuje monogram „AO“, čtyři další jednotlivé číslice letopočtu 1547 [obr. 64].

V šesti polích v přízemí mezi krakorci [obr. 65] jsou vyobrazeny starozákonní postavy – zleva Sára [obr. 66], Jób [obr. 67], Áron [obr. 68], Jákob [obr. 69], Jozue [obr. 70], Saul [obr. 71]. Každá figura je určena nápisovou páskou v horní části pole. Spodní části jsou ale opět rekonstrukce restaurátorů, byly totiž poničeny vývěsními štíty obchodů.

6.3. Restaurátorské zásahy na fasádě

Na sgrafita skrytá pod monochromní fasádou upozornil již v roce 1924⁶³ Theodor Deimel, vlastník domu a slavonický badatel. Až do konce 2. světové války však nebyly společenské podmínky příznivé pro restaurování sgrafitových fasád. S prvními předběžnými stavebními úpravami se v historických městech včetně Slavonic začalo již v roce 1949⁶⁴. Při těchto pracích byl na fasádě proveden první restaurátorský zásah při obnově renesančního tvaru štítu v letech 1951-52. Přitom byly rekonstruovány výjevy s Kainem a Ábelem a roku 1952 byly otlučeny štukové rámy kolem oken. Byla osazena nová kamenná ostění, což poškodilo téměř půlmetrový pás sgrafit v jejich okolí. V tomto roce už na slavonických fasádách pracovali i tři výtvarníci⁶⁵ a roku 1953 se sgrafitům na této fasádě věnoval restaurátor Kostečka jako vedoucí místního Komunálního podniku.

⁶¹ Waisserová (viz pozn. 15), s. 55.

⁶² Alegorie lidských věků byly v 16. a 17. století populárním námětem a setkáváme se s nimi i na dalších sgrafitových fasádách, v regionu např. v Hornu (Kirchenplatz, č. p. 3). Vychází z literárního toposu zpracovaného Jörgem Wickramem roku 1531 do divadelní hry. Český ji přepracoval roku 1604 Tobiáš Mouřenín z Litomyšle. (Pavel Waisser, *Měšťanské slavnosti, důležitý zdroj výtvarné vizuality 16. století*. In: Vladislava Říhová (ed), *Sgrafito 16. – 20. století*, Litomyšl 2009, s. 26.)

⁶³ Kol. autorů (viz pozn. 12), s. 22.

⁶⁴ Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, karton 23, inv. č. 40, sign. 30 – Památky historické. Spis D. Mencla o Fondu národní obnovy z 30. listopadu 1949.

⁶⁵ „Pracuje se na domech č. 44, 45, 46 a 90. ... T. č. se pracuje většinou na fasádách a jsou zde zaměstnáni 3 výtvarníci, 4 zedníci a 5 pomocných sil.“ Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa,

Kostečka rekonstruoval horní část alegorie lidských věků a vytvořil ornamentální sgrafita na nově odkryté renesanční části štítu [obr. 72]. Doplnil také chybějící části architektonických prvků lemujících okna prvního patra. Větší a složitější chybějící části však nedodělal, jen přiznal originály. Jeho práci v roce 1973 kritizovala Milada Lejsková-Matyášová,⁶⁶ i když restaurátoři z 90. let minulého století považují jeho rekonstrukci za „*názorově i technicky na optimální výši*“.⁶⁷

Podruhé fasádu restaurovali roku 1971 Miroslav Šonka a Miroslav Kolář [obr. 73]. Znovu se věnovali cyklu deseti věků a částem štítu. Pracovali podle „sochařské teorie“ Lejskové-Matyášové a sjednotili rozdíly mezi originály a rekonstrukcemi [obr. 74].⁶⁸

Když se o dvacet let později pro opravu fasády rozhodl nový majitel, restaurátoři na ní tedy objevili jak zbytky původních renesančních sgrafit, tak zbytky rekonstrukce a restaurování z let 1953 i 1971 [obr. 75]. Fasáda v té době byla ve značně špatném stavu a její rozsáhlé plochy byly odfouknuté od zdi. V horní části byla sgrafita navíc poškozena zatékající vodou a řada výjevů byla zcela nečitelná [obr. 76]. Značně poškozené byly i figury mezi krakorci, přestože byly před deštěm více chráněny. Restaurátoři se proto snažili omítku zpevnit vápennou vodou, do které přidávali i vejce a mléko.⁶⁹ Opadané nepůvodní části vytvořili celé znovu a výsledek stínovali podle původního sgrafita. Snažili se tím více respektovat původní výtvarný záměr včetně jemnosti čar a mírného tónování [obr. 77].

Malířským způsobem k restaurování kolorovaného sgrafita přistupovali i restaurátoři v roce 1995. Podle Waisserové však ani jejich práce zcela nepochopila stínované sgrafito a použila nelogické stíny a světla provedená bílou barvou.⁷⁰ Sama Waisserová restaurovala fasádu společně s Martinem Ceplochou, Milanem Hubeňákem a Hanou Kubátovou v roce 2001. Odkryli nové renesanční fragmenty a obnovili některé rekonstruované části.⁷¹ Od té doby však sgrafita na fasádě, zejména ve štítu, opět značně zchátrala. Stále se zkracující intervaly mezi nutnými restaurátorskými zásahy mohou ukazovat na to, že restaurátoři nemají k obnovení techniky téměř pět set let starých sgrafit potřebné znalosti. V prostředí, které je k jemným vzorům na fasádách poměrně agresivní a nepřátelské, by také bylo potřeba sgrafita

karton 527 Slavonice, inv. č. 229, sign. 30 – Místa. Zpráva o jednadvacáté poradě krajské reservační komise městských historických rezervací, konané dne 28. srpna 1952 ve Slavonicích.

⁶⁶ Milada Lejsková-Matyášová, *Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování*. In: *Památková péče*, roč. 31, 1971, str. 146.

⁶⁷ Josefík, Novotný, Novotný (viz pozn. 60), s. 12.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Na 4 litry vápenné vody 2 vejce a čtvrt litru mléka. Ibidem, s. 6.

⁷⁰ Waisserová (viz pozn. 15), s. 40.

⁷¹ Ibidem, s. 56.

pravidelně kontrolovat a dbát na jejich co největší uchránění před negativními venkovními vlivy.

6.4. Grafické předlohy

Sgrafito se charakterem velmi podobá dřevořezu nebo mědirytu a velmi často tedy docházelo k tomu, že grafické listy vytvořené těmito technikami sloužily tvůrcům sgrafit jako předloha. Z tištěných grafik své doby vychází zřejmě veškeré figurální kompozice, ale často i ornamentální motivy. Na popularitu sgrafitové techniky měla zřejmě vliv i tehdejší obliba ilustrovaných biblí, jejichž rozložené strany mohly být velmi snadno přenášeny formou sgrafita na fasádu jako narativní série bible chudých. Impuls pro vznik této techniky nejspíše dali grafici, kteří pracovali i na výzdobě renesančních fasád, například Hans Holbein či Tobias Stimmer.⁷² Ti také patřili k oblíbeným autorům předloh pro slavníká sgrafita. Na většině domů nejsou použity vzory jen z jednoho zdroje, ale kombinovaly se tisky různých, převážně protestantských podunajských grafiků a Dürerových žáků.

Specializované práci vyhledávání grafických předloh se pro slavníká domy věnují sourozenci Waisserovi. Dřevořez, který byl předlohou pro výjevy s Kainem a Ábelem, však určila už Jarmila Krčálová⁷³. Pochází z tzv. Lutherovy Wartburské bible vytištěné roku 1534 ve Wittenbergu u Hanse Lufta. Převzaly jej i Bible Pavla Severina z Kapí Hory z roku 1537 a Netolického bible vytištěná roku 1549.

Z Lutherovy Wittenberské bible vytištěné roku 1545 pochází práce anonymního řezbáře, jenž na základě dürerovského schématu vytvořil samsonovský cyklus. Na tomto příkladu je zřejmé, že sgrafitáři reagovali na nejaktuálnější tisky a přenášeli na fasády současná a pravděpodobně hodně diskutovaná díla. Dalila stříhající Samsonovi vlasy byla často zobrazována v soudobých variacích – například u Hanse Burgkmaira staršího či Lucase van Leyden [obr. 78].

K zobrazení biblických figur mezi krakorci se již Waisserovým podařilo předlohy také dohledat. Výsledky jejich práce však dosud nebyly publikovány. Ve své diplomové práci však Waisserová předpokládala, že pochází od Erharda Schöna, protestantského Dürerova následovníka populárního v době vzniku fasády. Na základě analogií mezi fasádami je ale možné dohledat součinnost jedné regionální malířské dílny – Waisserová vidí souvislost

⁷² Waisserová (viz pozn. 15), s. 18.

⁷³ Jarmila Krčálová, *Renesanční nástěnná malba v Čechách a na Moravě*. In: Jiří Dvorský (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění, II/1*, Praha 1989, s. 64.

s grafickými podklady pro zobrazení na eggenburgském domě [obr. 79], které jsou právě dílem Schöna. Ve Slavonicích je podobným způsobem dekorován i dům č. p. 517 a 528 a vytvořeny jednotlivé medailony na domech č. p. 520 a 536.⁷⁴ Podobně zatím nejsou publikovány jejich aktuální nálezy hypotetických předloh k deseti lidským věkům.

Na sgrafitovém domě v Eggenburgu je možné nalézt i stejný systém architektonických prvků, jako na slavonické fasádě [obr. 80]. Je převzatý z bordur grafik Hanse Burgmaira se Sedmi planetárními božstvy. Tyto motivy tvůrci sgrafit často kombinovali podle aktuální potřeby. Pro drobné motivy se užívaly i předlohy z karetních her či soudobých knih [obr. 81].

6.5. Autorství sgrafit a regionální souvislosti

Při určování autorských okruhů slavonických sgrafit⁷⁵ je možné vycházet pouze ze stylové analýzy sgrafit. Je pravděpodobné, že tvůrci sgrafit přišli na naše území z Itálie na pozvání panstva a zde učili své následovníky. Před polovinou 16. století ve Slavonicích pracovaly stavební dílny pravděpodobně z Dolního Rakouska, které už znaly italskou tvorbu. První řemeslníci pocházející přímo z Itálie jsou ve městě doloženi až roku 1580, kdy do regionu přicházeli kvůli rozsáhlé renesanční přestavbě telečského zámku.⁷⁶

Díky používání grafických předloh nebyla pro sgrafitáře nezbytná vlastní velká invence. To umožnilo tvořit i méně zkušeným autorům, na druhou stranu je ale téměř nemožné rozeznat individuální rukopis. Jako tvůrci jsou tedy označovány autorské okruhy či dílny.

Slavonické domy č. p. 522 a 518 [obr. 82], stojící nedaleko od sebe, se od ostatních domů ve městě liší na první pohled. Spojuje je nejen téměř stejná doba vzniku (dům č. p. 518, tzv. Fárův dům, je o rok mladší), ale i přírodní písková barva a námět sgrafitové výzdoby. Na obou najdeme podobné iluzivní architektonické prvky, podobně komponovaná figurální sgrafita [obr. 83] a cechovní erb (na Besídce soukenický, na Fárově domě jirchářský). Je možné předpokládat, že na obou těchto domech pracovala stejná autorská dílna označená monogramem „AO“ ve štítku nad krakorci nesoucími první patro domu č. p. 522. Kvůli absenci historických písemných pramenů není bohužel možné určit autora přesněji.

Podobné spojení architektonického a figurálního narativního sgrafita se vyskytuje i na stejně datované sgrafitové fasádě takzvaného Gemaltes Haus v Eggenburgu. Waisserová do

⁷⁴ Waisserová (viz pozn. 15), s. 40.

⁷⁵ Podrobně se mu ve své diplomové práci věnovala Jana Waisserová – ibidem.

⁷⁶ Sedlář, Sedlářová (viz pozn. 7), s. 31.

tohoto okruhu řadí i dům č. p. 5 na Margarethenstrasse v Kremsu [obr. 84] z roku 1561.⁷⁷ Všechny domy jsou například zdobeny iluzivními pilastry s vpadlými poli podpírající iluzivní římsy. Vpadlá pole jsou někde vyplněna balustrovými sloupky.

Nejkvalitnější jsou sgrafita na eggenburgském domě – jsou provedena detailněji a narativní scény doplňují nápisové pásky [obr. 85]. Iluzivní architektonické prvky jsou zde také nejbohatší. Na fasádě Besídky můžeme najít některé téměř totožné výjevy, což odpovídá domněnce o jedné sgrafitové dílně používající stejné kartony pro výzdobu více domů (bez ohledu na jejich architektonické členění). Tato skutečnost je dobře vidět na sgrafitu Árona nad dveřmi domu č. p. 522. Přestože ostatní postavy v okolních lunetách jsou vyobrazeny celé, u Árona se do lunety vešlo pouze poprsí – byl zřejmě použit stejný karton jako pro Gemaltes Haus, na jehož fasádě však bylo místo na zobrazení celé postavy [obr. 86]. S eggenburgským domem jsou kromě zmiňované postavy Mojžíše téměř shodná i zobrazení dalších starozákonních postav (Saula, Jákoba, Jozua [obr. 87] a Gedeona). Z totožných předloh vycházel i autor sgrafit na radnici ve Zwettlu.⁷⁸ Výjevy na Gemaltes Haus se shodují i se slavonickým Fárovým domem, např. ve scéně Abraháma obětujícího Izáka.

Vzhledem k tomu, že tato autorská dílna vytvořila v krátkém časovém rozmezí sgrafitovou výzdobu několika objektů, je pochopitelné, že z časových a úsporných důvodů používala stejné kartony na více staveb. Dílenský způsob práce také vysvětluje rozdílnou kvalitu provedení sgrafit na jedné fasádě (vedle sebe pracovali mistři i učedníci).

Cech soukeníků, který dům č. p. 522 vlastnil, byl ve Slavonicích nejvlivnější a nejvýznamnější a zřejmě se chtěl prezentovat fasádou vytvořenou těmi nejlepšími dostupnými mistry. Za povšimnutí stojí, že jen o dva roky později byla na náklady tohoto cechu dostavěna i blízká městská strážní věž. Zhruba do konce 19. století bylo na její severní straně možné rozeznat sgrafita s motivem Krista na hoře Olivetské a polofigury Sedmibolestné Matky Boží z roku 1549.⁷⁹ Dnes bohužel můžeme už jen spekulovat o autorech těchto sgrafit. Je však možné, že i na nich pracovala autorská dílna „AO“, která se soukenickému cechu již jednou osvědčila.

⁷⁷ Eggenburg je od Slavonic vzdálen zhruba 60 kilometrů, Krems asi sto.

⁷⁸ Na všech třech objektech se shoduje zobrazení Saula a Gedeona; na radnici ve Zwettlu je např. i stejné zpodobnění Judit, jako na Gemaltes Haus v Eggenburgu.

⁷⁹ Sedlář, Sedlářová (viz pozn. 7), s. 21.

7. Dům č. p. 522 a jeho dispozice v rámci typologie měšťanských domů 16. století

Měšťanské domy utváří podobu města a jejich vzhled nám může napovědět mnohé o životním standardu, sociálním rozvrstvení i hodnotách našich předků. Soubor slavonických renesančních domů je obzvláště cenným svědectvím o životě jihočeských měšťanů okolo poloviny 16. století, v Jindřichově Hradci se například z období před třetí čtvrtinou tohoto století dochovaly jen dva domy a v Českém Krumlově dokonce žádný. Téměř nikde však nejsou domovní organismy zachovány v původní podobě z doby vzniku a do dnešní doby byly mnohokrát upravovány a změněny. Slavonické domy si však přesto uchovaly ze své renesanční podoby výjimečně mnoho.

Pro začlenění domu č. p. 522 do širších umělecko-historických souvislostí je tedy nutné vycházet i z výše uvedeného historického vývoje města. S růstem významu jihočeské šlechty vydávající privilegia rostl i význam jejich pohraničních měst. Těžiště rozvoje měšťanské architektury se tak přesunulo právě do Jindřichova Hradce nebo Slavonic. Ačkoliv renesance 16. století byla nejzářivějším obdobím ve slavonických dějinách, na formu měšťanských domů měly vliv i dřívější vývojové etapy městského centra.

Podoba Slavonic je typickým příkladem urbanistického řešení jihočeského středověkého města. Plocha okolo náměstí byla pravidelně rozdělena na úzké lány, které procházely hloubkou celých bloků od náměstí až po zadní ulice nebo hradby. Každý z nich patřil jednomu majiteli a obsahoval jak obytné domy v přední části, tak dvory a hospodářské budovy v části do zadní ulice.⁸⁰ Ve Slavonicích se toto původně gotické řešení zachovalo dodnes a postranní uličky za náměstím si z větší části uchovaly původní vzhled s hospodářskými budovami patřícími k domům na náměstí na jedné straně a obytnými domky na straně druhé. Mezi takové domy patří i objekt č. p. 522. Toto rozvržení zůstalo ve Slavonicích nezměněné kvůli jejich stagnaci v období baroka – ve větších městech totiž dostaly ulice za náměstím oboustranně barokní podobu.

Ze 13. století se v jihočeských městech do dnešních dob zachovala většinou právě jen tato půdorysná kostra. Ve Slavonicích je navíc dodnes uchován i systém tehdejších podzemních chodeb, na který je zkoumaný dům napojen. Můžeme z něj tedy vyčíst, že již tehdy stál na této parcele významný dům bohatého měšťana. Z gotiky se v přízemí Besídky

⁸⁰ Dražan (viz pozn. 16), str. 129.

dodnes zachovalo i tesané ostění okénka do dvora, což odpovídá Dražanovu předpokladu, že přízemky jihočeských domů 13. století byly kamenné.⁸¹

V jižních Čechách ani na jižní Moravě se nezachovala ani jedna ukázka měšťanského domu ze 14. století. Od konce století 15. už ale díky vzrůstajícímu významu měšťanstva známe příklady kamenných měšťanských domů. Renesanční domy si ze středověku uchovaly nejen hloubkové řešení vnitřního prostoru, ale i trojosé průčelí se třemi okny ve výstavném prvním patře. Takto je komponována většina slavonických renesančních domů včetně domu č. p. 522. Jeho dlouhá parcela a volné dvory byly v renesanci postupně zastavovány, podobně jako například dvůr domu č. p. 104 na třeboňském Masarykově náměstí. Podobnou dispozici jako slavonická Besídka má i dům č. p. 4 v Jihlavě, kde průjezd obdobně probíhá při hranici parcely po celé délce velkou síní, dvorem a zadním domem. Dvorní křídlo spojující přední a zadní dům sloužilo jako kuchyně i zde. I přes zhušťování zástavby parcel se tedy až do konce 16. století nic nemění na vlastním hloubkovém uspořádání vnitřních prostor domů, což u Besídky respektuje i novodobá Kouckého přestavba.

Vzhledem k poloze Slavonic na rakouských hranicích byl historický i umělecký vývoj města ovlivňován obchodně-uměleckými vlivy nejen z jižních Čech, ale i z Dolního Rakouska. Dolnorakouští řemeslníci a výtvarníci přicházeli do města přirozeně již po prvních obchodních stezkách a můžeme tak objevit mnoho přeshraničních analogií – například autoři sgrafit na domě č. p. 522 pracovali stejným způsobem i v rakouském Eggenburgu. V druhé polovině 16. století pak přes Slavonice procházeli i italští umělci pozvaní Zachariášem z Hradce pro přestavbu telečského zámku. Historické a výtvarné souvislosti mají Slavonice i Telč také s jindřichohradeckým panstvím.

Přestože byl Zachariáš z Hradce katolík a slavoničtí měšťané luteráni, ekonomicky spolu obě města velmi dobře spolupracovala a Zachariáš se velmi zasloužil o jejich kulturní a stavební rozvoj. Vděční slavoničtí měšťané, kteří od něj získali nejružnější privilegia, si potom na své domy nechávali zobrazit erb jeho i jeho manželky Kateřiny z Valdštejna. Tyto erby můžeme nalézt na několika místních fasádách i v interiérech. Oba erby jsou provedeny také v průjezdu domu č. p. 522. Byly sem zřejmě domalovány ve 2. polovině 16. století – v roce 1547, kdy vznikla renesanční podoba domu, totiž Zachariáš panství ještě nevládl (získal jej od svého staršího bratra Jáchyma až roku 1550).

Domy č. p. 479 a 480 [obr. 88], v nichž se Zachariášův erb také nachází v interiéru (v prvním z nich v horní síni, v druhém v mázhausu), patří podobně jako dům č. p. 522

⁸¹ Dražan (viz pozn. 16), str. 130.

k nejreprezentativnějším slavonickým měšťanským domům. Složitě tvarovaný obloučkový štít, psaníčkové sgrafito a sklípkové klenby prvního z nich stejně jako unikátní sklípková klenba ve druhém napovídají, že význam těchto domů musel být mimořádný. Výjimečná forma odpovídala důležité funkci – v obou těchto domech se v renesanci scházeli představitelé významných městských cechů.⁸²

U domu č. p. 522 se přímo ve sgrafitové výzdobě fasády zachoval erb soukenického cechu. Podobně jako v předchozích dvou domech, i zde se tedy s největší pravděpodobností scházeli jedni z nejvýznamnějších měšťanů – představitelé tohoto cechu. Tento nejstarší a nejpřednější městský cech získal roku 1576 od Zachariáše z Hradce nové artikule,⁸³ Zachariášův erb v průjezdu tedy mohl vzniknout právě z vděčnosti za tuto výsadu.

Cechovní mistři se scházeli pravděpodobně v renesančním sále v prvním patře, který patřil k největším ve Slavonicích. Důležitost tohoto sálu je navíc ještě zdůrazněna předsazením v širokém arkýři. Porovnáním s cechovními sály výše uvedených domů předpokládám, že i tento sál byl původně zdoben freskami s figurálními výjevy. Stavebně-historické průzkumy však neobjevily žádné jejich zbytky, povrchová úprava všech stěn je totiž barokní.⁸⁴ Přítomnost i ikonografie freskové výzdoby tedy zůstává pouze v rovině hypotézy. Jejich existenci ovšem napovídají i mělké slepé arkády na stěnách sálu.

Na příkladu tohoto velkého sálu je také možné ukázat, jak se vnitřní dispozice renesančního předbělohorského domu v jižních oblastech našeho státu vymyká od uspořádání interiérů domů v ostatních regionech. Například u severočeských měšťanských domů vznikají takové velké prostory ve dvoře i v síni pouze výjimečně.⁸⁵

Výtvarně pozoruhodné a výjimečné jsou i atikové štíty slavonických domů. Obloučkový štít benátského typu na domě č. p. 522 z roku 1547 je podle Evy Šamánkové možné považovat za nejstarší ve Slavonicích a jeho podoba mohla ovlivnit tvar štítů dalších slavonických i jiných domů.⁸⁶ Velmi podobné jsou například dva štíty domu č. p. 451 [obr. 89], jehož sgrafito je datováno roku 1550. Tvůrce se tedy mohl inspirovat v té době právě dokončeným a exkluzivním domem č. p. 522. Blízký je mu také například levý štít domu č. p. 518, na kterém pracovala i stejná sgrafitářská dílna. V Telči má odpovídající tvar štítu

⁸² Viz Zdeňka Michalová, *Renesanční / reformační nástěnné malby ve Slavonicích (magisterská diplomová práce)*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2010.

⁸³ Tiray (viz pozn. 5), str. 61.

⁸⁴ Muk (viz pozn. 39), str. 15.

⁸⁵ Dražan (viz pozn. 16), str. 160.

⁸⁶ Eva Šamánková, *Architektura české renesance*. Praha 1961, s. 61.

s rozevřenými čtvrtobloučky dům č. p. 61 na náměstí Zachariáše z Hradce [obr. 90]. I na tomto příkladu se ukazuje, že tato forma patří mezi nejvýznamnější a nejhonosnější a následuje vznešenou funkci – štít domu vznikl po přestavbě roku 1555, kterou si objednal jeho majitel, starosta města Michal (dříve býval pekařem). Považuji to za další důkaz, že dům č. p. 522 musel být obzvláště významný a vznešený, když se jeho formou nechal inspirovat i starosta významnější Telče.

Na telečských a slavonických štítech nalezneme také podobná sgrafitová schémata, například iluzivní architektura okolo oken některých slavonických domů má paralely s výzdobou telečského zámku. V Telči vznikají sgrafita až po roce 1553, kdy Zachariáš začal zámek výrazně přestavovat. Jejich tvůrci se tedy mohli blízkými Slavonicemi, kde první sgrafita zdobila fasádu již od roku 1547, inspirovat. Sgrafito je však nejčastější úpravou renesančního průčelí v celých jižních Čechách. Fasády zde bývají shodně pojednány jako celek, bez přílišného zdůrazňování oken a dveří.

8. Rekonstrukce

Když v roce 1988 osm nadšenců z divadla Sklep koupilo zchátralý dům, provedli na něm euforicky a víceméně amatérsky jen základní úpravy a přestavby. Jejich snaha se soustředila k vybudování „prvního evropského baru“ [obr. 91] a zázemí pro pořádání letních uměleckých škol. Krátce po sametové revoluci se jim podařilo svůj sen uskutečnit a počáteční nadšení se promítlo i do celkové atmosféry a slávy Besídky. Po čtrnácti letech nepřetržitého provozu ale bylo potřeba zrekonstruovat celý objekt důkladněji. Pro návrh celkové rekonstrukce objektu se manželé Boháčovi, v té době už jediní vlastníci, obrátili na svého kamaráda Romana Kouckého. *„Byl to člověk, který tu podstatu pochopil i díky času, který v Besídce strávil, při tom nebyl jedním z nás a hlavně, byl partnerem. Ta možnost trvalého dialogu nad každým detailem poskytla i mně, investorovi ten opojný pocit tvorby a nadšení nad každým novým nápadem i utrpení nad technickými problémy či vyjádřeními památkářů.“*⁸⁷

Kouckého architektonická kancelář měla jednak dodržovat kontinuitu a logiku domu a zachovat původního ducha Besídky, zároveň ale dům přizpůsobit novému využití. Vznikl tak tříhvězdičkový hotel, který se snaží s použitím současných prostředků využít historický měšťanský dům pro moderní provoz a v maximální míře při tom respektovat jeho dochovanou historickou tvář. Architektonickým zadáním bylo ponechat v přízemí restauraci, vybavit její zázemí a v prvním patře a podkroví vytvořit osm hotelových pokojů se samostatným vstupem a koupelnou.

Pro splnění tohoto zadání bylo nutné přistoupit k několika demolicím. Koucký se rozhodl vyčistit první dvůr od pozdějších dostaveb – byla proto stržena dřevěná veranda se zakrytým přímočarým schodištěm [obr. 92] i vyzdívaný záchod na ocelových konzolách na severním štítu předního domu. Kromě toho původní plán předpokládal i stržení několika nedůležitých příček, vybourání komína v zadním domě, čtyř okenních otvorů do stávajícího ostění a kruhového otvoru pro nově plánované vřetenové schodiště v zadním domě. Toalety k restauraci, které se nacházely na místě plánovaného nového schodiště, přestavba přesunula do sklepení pod předním domem.

Právě úprava zadního traktu a vyřešení schodiště k plánovaným podkrovním pokojům se stalo hlavním problémem přestavby. Původní plán předpokládal vestavění točitého

⁸⁷ Jan Boháč, *Jak psáti domem*. Archiweb.cz, 2005.

schodiště do vnitřní dispozice zadního domu [obr. 93], k čemuž by bylo nutné prorazit renesanční klenbu kruhovým otvorem se zhruba dvoumetrovým průměrem [obr. 94 a 95]. Mělo se jednat o podobné řešení, jaké bylo použito v 16. století v předním domě. Památkáři však proražení středu klenebného pole prvního a druhého podlaží prohlásili za nepřijatelné a návrh vetovali. Stavebně-historický průzkum ukázal, že původně se schodiště pro zadní dům nacházelo v nedochovaném domě na druhém dvoře. Tam bylo nakonec k oboustranné spokojenosti umístěno i nové, originální kovové schodiště, jehož podoba přizpůsobená pro venkovní tubus se stala téměř ikonou přestavby. Tato varianta navíc umožnila využít původně plánovanou schodišťovou halu v přízemí jako kancelář, zvětšit obytný prostor ve druhém podlaží, ale zejména vytvořit pro schody moderně koncipovaný designový prostor.

První fáze rekonstrukce trvala od 20. ledna do 20. června 2004 a byla během ní upravena restaurace. Jádrem přestavby však byla druhá fáze dokončená 15. června 2005, kdy bylo Besídce patnáct let. Do té doby bylo ubytování stále poněkud provizorní. Po přestavbě vzniklo osm nových originálních pokojů s příslušenstvím. Celkové hravý a vtipné výtvarné řešení objektu propojuje bar, sklepní toalety, pokoje i efektní schodiště.

Přestavba chtěla zachovat co nejvíce ze zachované historické hodnoty domu. V interiérech se však z jejich původní podoby zachovala jen dispozice gotických obvodových stěn, do nichž byly v 16. století zaklenuty křížové klenby. Klenby ale nebyly svázané s původní konstrukcí, což způsobovalo statické problémy a trhliny ve zdivu. Proto bylo nutné dům sepnout řadou táhel. Rozdělení prostoru však respektuje původní stav. Bylo potřeba zvýšit standard ubytovacích pokojů a vybavit je koupelnami, ty však byly do každého prostoru vloženy jako nezávislý novodobý prvek, takže nezasahují do kleneb a dalších architektonických prvků. I půdní prostor zůstal co nejvíce autentický, rozdělují ho jen svislé stěny jednotlivých pokojů [obr. 96]. Jejich prostor se architekti snažili maximálně prosvětlit prosklenými štíty, ale do střešní roviny vložili i několik nových střešních oken.

Postmoderní přestavba se vyrovnala i s renesančními prostory v předním domě. Ve velkém renesančním sále i v Boháčově pokoji zůstaly rokokové štuky i původní trámové stropy, jejichž dřevo je místy téměř půl tisíciletí staré.⁸⁸ Z původního renesančního řešení vycházel i koncept pokoje pana Kušiaka. Podle zbytků původních konstrukcí mohl být ve dvorním křídle významný, velmi otevřený prostor s výhledem do zahrad, do krajiny a na věž

⁸⁸ Dva krajní stropní trámy nad Boháčovým pokojem jsou zhotovené ze stromů kácených po roce 1498 a 1507 (Kyncl, viz pozn. 37, s. 4).

farního kostela.⁸⁹ Podobné vlastnosti jakési pozorovatelný získal pokoj i po přestavbě – řada oken nabízí panoramatický výhled.

8.1. Design interiérů

Nedílnou součástí ducha Besídky je hravá podoba interiérů, která odráží osobnost všech zapojených vlastníků i jejich přátel. Přirozeným srdcem domu se stala místnost s barem, který si do detailu zachoval atmosféru i vzhled z první nadšenecké rekonstrukce z roku 1990 [obr. 97]. Malované kachličky z mařížské keramiky na baru jsou vzpomínkou na Kryštofa Trubáčka, který keramickou dílnu s Janem Boháčem zakládal a je autorem výzdoby interiéru. Při přestavbě tento prostor doplnil Martin Ceplecha. Vzduch nad barem odsává jeho kovová plastika Čičače a podobně vtipně do útrob soch zabudoval i další provozní vybavení – u toalet je v těle jedné figury schován radiátor, druhá plastika tryská vodu do kamenného koryta [obr. 98]. Jeho práce je možné vidět i na exteriéru budovy – čtyři stylizovaní draci slouží jako chrliče.

V nových pokojích se zachovala původní „sklepácká“ atmosféra a osobitý duch každého z původních majitelů, který byl základem pro současnou výtvarnou podobu jejich pokojů. Každý pokoj nyní v návštěvníkovi zanechá silný nezaměnitelný dojem, na němž má svou velkou zásluhu spojení prostoru s designem jeho vybavení. V pokoji dnešního majitele pana Boháče tak návštěvníka na první pohled zaujmou dvě originálně řešená okna. Jsou vytvořena vrstvením jednotlivých barevných plánů velkoformátových fotografií vsazených mezi lepená skla, takže dohromady vytváří průsvitné moderní vitráže s obrazem majitele domu a jeho rodiny [obr. 99 a 100]. Originální a osobitá je také Černá koupelna, na jejíž strop nechal Jan Boháč zasadit hřeby znázorňující souhvězdí Vodnáře, které vyjadřuje nový věk lidstva. Slavonickému starousedlíkovi Žampovi je zase věnován starobyle vyhlížející půdní prostor, kde se zachoval nejstarší krov. V koupelně je skrytý i další odkaz na jeho osobu – vyobrazení mexického domorodce na mezku na kachličkách [obr. 101]. Slavonicím se totiž v okolí přezdívá právě Mexiko. Pokoj Manželky národů, jediné ženy mezi původními majiteli, je přívětivě žensky laděný do útulné žluté barvy. Žlutooranžová je i úložná stěna v pokoji pana Kouťáka [obr. 102]. Fotografie této stěny připomínající děrovaný patří k nejreprodukovatelnějším z Besídky. Zde ale barevnost i prostor odkazuje na brahmánství a strmé štíty Himalájí, které patron místnosti procestoval. David Vávra do jemu věnovaného

⁸⁹ Koucky-arch.cz, *Besídka, průvodní zpráva ke stavebnímu povolení*, Praha 2003, s. 5.

pokoje dokonce zasáhl osobně. Ač je sám architekt, ve své koupelně pouze dekoroval kachličky. Podobně herec Tomáš Hanák napsal v té své texty na zeď a na ubytované hosty shlíží z plakátů na stěně.

Při vybírání nábytku a vybavení do jednotlivých pokojů designéři z Kouckého kanceláře dovedně zkombinovali nábytek z obchodního domu Ikea s individuálními kusy charakteristickými pro prostor. Po přestavbě se tak například stal výrazným architektonickým prvkem v pokoji pana Hanáka malinově zbarvený atypický noční stolek v záhlaví postele. Jeho umístění přímo proti vchodu protáhlého klenutého prostoru může evokovat oltář a chrámovou architekturu [obr. 103].

Kromě významných uměleckých, designových i památkářských rozměrů a významů objektu je potřeba vnímat jej i optikou jeho účelu – hotelnictví. Vzhledem k rostoucí konkurenci nastoupil po roce 2000 v této oblasti nový trend, kdy klienti preferují originální luxusní prostory s vlastní duší a příběhem. Hotely lákající na jména známých architektů a designérů se v zahraničí objevily už v 90. letech minulého století. V naší republice vznikl jako první designový hotel nabízející hostům nezaměnitelné prožitky pražský Holiday Inn v roce 2001. O dva roky mladší Besídka pak byla prvním designovým hotelem mimo Prahu.⁹⁰ Majitelé těchto hotelů mají výhodu, že současná ekonomická krize na ně nemá velký dopad a pokoje jsou rezervované několik měsíců dopředu. Majitelům Besídky se tedy podařilo původně chátrající objekt nejen zrenovovat, ale znovu jej oživit a proslavit.

8.2. Roman Koucký a Slavonice

Neobvyklé vložení moderního interiéru do unikátního historického objektu bylo možné díky velmi úzké spolupráci stavebníka s architektem. Pro architektonickou kancelář Romana Kouckého to přitom nebyla první slavnícká realizace. Vzhledem k tomu, že Kouckého hlavním zaměřením je urbanismus a péče o veřejný prostor, jeho první kontakt se slavníckým prostředím byla rekonstrukce obou náměstí. Za ni obdržel roku 1996 od Obce architektů Cenu za zahradní a krajinářskou tvorbu. Už na této zakázce můžeme pozorovat principy, které se projeví při rekonstrukci Besídky – umně spojuje staré s novým a plochy náměstí často oživuje fragmentálními částmi původního materiálu. Dobrou ukázkou tohoto přístupu je například i rekonstrukce náměstí malého města Nejdku. Pro připomenutí osobitého

⁹⁰ Pavla Kreuzigerová, *Pokoj jako umělecké dílo*. Ekonom.ihned.cz, 2009.

rázu a historie města vložil do náměstí vodní koryto vydlážděné místními kameny a část dlažeb vytvořil z dřívějších kostek.

V Kouckého architektuře obecně a v Besídce zvláště hraje důležitou roli světlo. V Besídce jsou prostory prosvětlovány různými otvory ve střeších a štítech, zajímavé efekty přináší například i osvětlení schodiště. Podle denní a roční doby se tak mění i působení vnitřních prostorů a vzniká tak kaleidoskop obrazů. Paralely v pojetí schodiště jako nekonečně do nebes stoupajícího je možné najít například v pozdější Kouckého stavbě bytového domu Labutí ve Šternberku [obr. 104]. I zde schodiště zaujme zvláštními efekty, kdy se „*v obou prosklených stěnách schody odrážejí a zrcadlení vyvolává dojem nekonečného prostoru, ničím neohraničeného a nikde nekončícího*“.⁹¹ Se světlem v půdním prostoru pracoval Koucký i letos při přestavbě činžovní vily v Xavierově ulici v Praze. Podobně jako Besídka, i tento starý dům získal při přestavbě zcela novou atmosféru vytvořenou spojením moderních požadavků s podstatnými prvky z doby jeho vzniku.⁹²

Besídka však nebyla prvním Kouckého projektem rekonstrukce renesančního měšťanského domu. V roce 1999 dokončil přestavbu tzv. Fárova domu, který s Besídkou téměř sousedí. Za tento projekt získala jeho kancelář roku 2000 dokonce cenu Grand prix Obce architektů. Podobně jako u Besídky se zde potvrzuje teorie, že stavba je určována nejen osobou architekta, ale převážně objednavatele. Osobnost paní Fárové se do přestavby nesmazatelně promítla a pro výslednou podobu budovy je zcela klíčová. V obou případech také forma sledovala funkci – rozdíl mezi interiéry obytného domu pro „první dámu české fotografie“ a hotelovými pokoji podle představ skupiny divadelníků jsou zřejmé. V obou případech však Koucký k historickému domu přistupoval podobným způsobem. Dochované hodnotné části stavby, jež vypovídají o vývoji domu, byly v rámci rekonstrukce ošetřeny a zachovány. Tyto zachovalé historické části byly dovedně kombinovány se soudobými výrazovými prostředky. Výsledek vytváří velmi originální, působivý dojem. Podle mého názoru je právě toto jedna z možností, jak oživit historické domy a umožnit jejich běžné užívání modernímu člověku.

Koucký však není jediným českým architektem, který používá tento přístup k rekonstrukci historických objektů. Například okolí Pražského hradu oživily architektonické projekty Josefa Pleskota. Ten roku 1995 znovuoživil renesanční budovu Lvího dvora [obr. 105], která byla podobně jako Besídka několik desítek let nevyužívána. Podařilo se mu

⁹¹ Věra Konečná, *Bytový dům Labutí*. Bydlení-iq.cz, 2009.

⁹² Více viz Věra Konečná, *Přestavba činžovní vily*. Bydlení-iq.cz, 2011.

vdechnout život i do Jeleního příkopu rozděleného valem do roku 2002 valem. Jeho slavný projekt tunelu spojujícího obě části příkopu promyšleně pracuje se světlem a podobně jako Kouckého realizace přivádí současný ruch do historického prostředí [obr. 106]. Spojit staré architektonické prvky s novým prostředím se podařilo i Ladislavovi Lábusovi a jeho atelieru při rekonstrukci pražského paláce Langhans [obr. 107]. Přestavba několika objektů stojících na úzké hluboké parcele analogické k Besídce se snažila zachovat atmosféru historického paláce, zároveň jej ale otevřít modernímu využití. Rekonstrukce byla roku 2003 oceněna cenou Grand Prix Obce architektů. O rok dříve tuto cenu získala dvojice brněnských architektů Kuba a Pilař za projekt ústřední knihovny Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. I tento projekt zasadil moderní objekt do kontextu tradiční zástavby.

8.3. Rekonstrukce, probuzení, postmoderna a památková péče?

Jako rekonstrukci historického domu si většina lidí představí pietní a pečlivou opravu, doplnění poškozených nebo chybějících částí věrnými replikami a zařízení interiérů původním vybavením. Proti tomuto skanzenovému způsobu však stojí i druhý názor, který chce naopak respektovat přirozený vývoj objektu a případně jej doplnit o současnou „přidanou hodnotu“. Na tom, který způsob je správný, se neshodnou ani odborníci a památkáři. Architekti jsou tak často limitováni požadavky památkářů, kteří nebývají velkým zásahům do starých budov nakloněni. Jejich obavy jsou pochopitelné, přílišné experimentování nefundovaných architektů by mohlo historickou hodnotu objektů natrvalo znehodnotit.

Obecně však platí názor, že v přístupu k památkám by se měl uplatňovat respekt k dochovaným hodnotám. Základní hodnotou měšťanských domů ve městech je dispozice zástavby – výška střech, krovů či klenba je často jediné, co se z jejich renesanční podoby zachovalo. Interiéry bývají dochovány pouze ve fragmentech. „Pravdivým“ a respektujícím přístupem je tyto dochované hodnoty ošetřit, zachovat a moderní tvary ze soudobých materiálů postavit mimo ně. Právě takový přístup zvolila i Kouckého kancelář. Byl to také důvod, proč bylo nové schodiště nakonec vysunuto mimo dům, takže neproráží klenbu jako jednu z mála zachovaných historických hodnot interiéru. Besídka je také důkazem, že moderní technologie, materiály a tvary mohou existovat v symbióze s historickými částmi domu a dohromady vytvářet nezaměnitelnou hodnotu a atmosféru. Rekonstrukci tohoto domu

tak můžeme označit i za „*probuzení ve smyslu probuzení spící renesanční krásy do dnešní doby v duchu jasně čitelného investorského záměru*“.⁹³

Do tohoto rozporu v přístupu k postmoderní úpravě památek, která v sobě spojuje a zrovnoprávňuje staré s novým a volně se inspiruje předchozími styly, se promítají obecné rozpory v přístupu k postmoderně obecně. Odpůrci kritizují, že tyto zásahy neberou na nic ohled a architekt pracuje arogantně a exhibicionisticky. Vnímají pak „přidanou hodnotu“ přestaveb jako „*nový dandysmus, jenž považuje spojení tenisek s frakem za vynikající nápad*“.⁹⁴ Zastánci postmoderny naopak upozorňují na nástup heterogenity po ztroskotání „velkých vyprávění“ moderní doby, která měla legitimovat instituce, myšlení i kulturu. To je však vnímáno jako obohacující přednost, ne jako barbarství. „*Postmoderna znamená tedy především tvůrčí kreativitu, imaginaci, přestupování tradičních [...] bariér a současně schopnost pozorněji vnímat rozdílné.*“⁹⁵ Robert Venturi, představitel americké postmoderny v architektuře a zakladatel teorie postmoderny na sociologickém základu, navíc pojal vizuální komunikaci ve městech a metaforu za jedny ze základních principů soudobé architektury. Podle jeho koncepce by měli architekti využívat místních ikonografických a kulturně historických kontextů a konkrétní architektonické úlohy funkčně řešit tak, aby vytvořili konečnou jednotu.⁹⁶ Touto optikou je tedy Kouckého přestavba Besídky typickým a ideálním příkladem postmoderní architektury.

⁹³ Jiří T. Kotalík, *Probuzení jako památkový pojem. Architekt*, roč. 51, 2005, s. 3-9.

⁹⁴ Jiří Kroupa, *Diskuse o postmoderně. Bulletin Moravské galerie*, ročník 48, 1992, s. 90.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ Jiří Kroupa, *Diskuse o postmoderně. Bulletin Moravské galerie*, ročník 48, 1992, s. 92.

9. Závěr

Dnes patří Besídka k nejznámějším historickým domům v okolí. Komparací s podobnými renesančními objekty a začleněním do typologie měšťanského domu jsem se pokusila dokázat, že objekt hrál významnou roli v regionu už v době svého vzniku před téměř pěti sty lety. Přestože se do dnešních dnů nezachovalo z této doby mnoho pramenů, význam objektu je možné odvodit stylově-historickou analýzou. Svým typem dům zapadá mezi ostatní renesanční měšťanské domy 16. století jižních Čech a Moravy, výrazný je však svou individualitou – nejstaršími sgrafity v okolí, stylovými a osobnostními vazbami na Dolní Rakousko i Telč či pravděpodobnou rolí sídla soukenického cechu.

Jeho individualitu zdůrazňuje i rekonstrukce v postmoderním duchu. Myslím si, že autorům přestavby se podařilo navázat na historickou výjimečnost objektu a podtrhnout ji originálním řešením výjimečným a význačným pro dnešní dobu. Dnes tedy může být Besídka v přístupu k cenným historickým památkám inspirací i výzvou pro další autory a investory.

10. Seznam pramenů a literatury

10.1. Prameny

- České Budějovice, Národní památkový ústav.
 - Archiv plánové dokumentace, PD 350. V. Pelzlbauer, *Slavonice – stavební úprava objektu čp. 90, návrh úpravy pro bytové jednotky*. Praha 1950.
 - Archiv plánové dokumentace, PD 5034. Koucky-arch.cz, *Besídka, restaurace, ubytování, Horní nám. 522 Slavonice. Podklady pro stavební povolení*. Praha 2003.
 - Archiv plánové dokumentace, PD 5523. Ladislav Svoboda, *Slavonice, měšťanský dům čp. 522*. Praha 2001.
 - Archiv restaurátorských zpráv, RZ 1530. Jiří Josefík, Josef Novotný, Petr Novotný, *Slavonice, dům čp. 522 (dříve čp. 90), restaurátorská dokumentace*. Praha 1991.
 - EL 2162, Evidenční list kulturní památky. Slavonice, Gottwaldovo nám. čp. 522 (90), 1988.
 - EL 2162. Reidentifikace památky, 2006.
 - EL 2162, Slavonice, městský dům č. p. 522. Evidenční list st. seznamu, 1985.
- Dačice, Městský úřad, Odbor kultury a cestovního ruchu, archiv památkové péče. Koucky-arch.cz, *Hotel Besídka ve Slavonicích, rekonstrukce a přestavba stodoly*. Praha 2008.
- Jindřichův Hradec, Státní okresní archiv.
 - Inventář 104 – Archiv města Slavonice 1423-1945. Vývoj a dějiny fondu. Jindřichův Hradec 1974.
 - Pozemková kniha pro Slavonice, I, 1823-1887, fol. 206v.
 - Karton 119, zn. VI 2 Stavební záležitosti 1895, 1896.
 - Karton 124, zn. VI 2 Stavební záležitosti 1931, 1936.
- Tomáš Kyncl, *Dendrochronologické datování konstrukcí stropů v domě čp. 522 ve Slavonicích, Výzkumná zpráva*. Praha 2004.
- Koucky-arch.cz, *Besídka, průvodní zpráva ke stavebnímu povolení*. Praha 2003.
- Jan Muk, *Slavonice, stavebně-historický průzkum, čp. 522 (st. 90)*. Praha 1990.
- Praha, archiv architektonické kanceláře Romana Kouckého, Besídka.

- Praha, Národní archiv.
 - Fond Státní památková správa, karton 23, inv. č. 40, sign. 30 – Památky historické.
 - Spis D. Mencla o Fondu národní obnovy z 30. listopadu 1949.
 - Fond Státní památková správa, karton 526 Slavonice, inv. č. 229, sign. 30 – Místa.
 - Fond Státní památková správa, karton 527 Slavonice, inv. č. 229, sign. 30 – Místa.
 - Dopis Čestmíra Rychetského Ministerstvu školství, věd a umění ze dne 6. září 1951.
 - Dopis Marie Zimmerové Ministerstvu kultury ze dne 29. prosince 1955.
 - Vyjádření k plánu práce ve II. pololetí 1965 v městské rezervaci Slavonice.
 - Oznámení objektů pro stavební práce ve II. pololetí 1950 Československým stavebním závodům ze dne 29. června 1950.
 - Zpráva o jednadvacáté poradě krajské reservační komise městských historických rezervací, konané dne 28. srpna 1952 ve Slavonicích.
 - Fond Státní památková správa, karton 769, inv. č. 465. Styk SÚPPOP s krajskými středisky.
- Praha, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Sběrka fotografické dokumentace.
 - Inv. č. 47.391. Fotografie průčelí s 1. patrem na krakorcích, Waltrová, Hilmerová, 1950.
 - Inv. č. 47. 392. Renesanční obloučkový štít ve dvoře, Waltrová, Hilmerová, 1950.
- Praha, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Sběrka plánů, stavebně historických průzkumů a restaurátorských zpráv.
 - V. Pelzlbauer, Slavonice – stavební úprava objektu čp. 90, průvodní zpráva, 1950.
- Slavonice, Městský úřad, archiv Stavebního odboru. Koucky-arch.cz, *Hotel Besídka, Slavonice, dokumentace ke stavebnímu povolení*. Praha 2007.

- Jiří Škabrada, *Slavonice čp. 522 – stavebně historický průzkum (předběžné závěry pro první etapu stavebních prací)*. Praha 2003.

10.2. Literatura

- Theodor Deimel, Häusergeschichte von Zlabings. In: *Zlabingser Nachrichten*, č. 1–52, Zlabings 1934.
- Vlastimil Dražan, Gotický a renesanční dům z jižních Čech a Moravy. *Zprávy památkové péče*, roč. 10, 1950, s. 129-159.
- Vlasta Dvořáková, Helena Machálková, Malovaná průčelí české pozdní gotiky a renesance. In: *Zprávy památkové péče*, roč. 14, 1954, s. 33-73.
- Tilman Falk (ed.), *The Illustrated Bartsch, German Masters of the sixteenth century. XI – Formerly volume 7 (part2)*. New York 1980.
- Jaroslav Herout, *Český měšťanský středověký dům (disertační práce)*. Filozofická fakulta Karlovy univerzity, Praha 1952.
- Petra Hoftichová, *Slavonice, městská památková rezervace*. Slavonice 1997.
- Daniel Chadim et. al., *Slavonice: perla renesance. Průvodce městem a okolím*. Slavonice 2004.
- Kol. autorů, *Renesanční domy ve Slavonicích. Kulturní statek České republiky navrhovaný k zápisu do Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví, Nominační dokumentace*. Slavonice 2003.
- Jiří T. Kotalík, Probuzení jako památkový pojem. *Architekt*, roč. 51, 2005, s. 3- 9.
- Jarmila Krčálová, Renesanční nástěnná malba v Čechách a na Moravě. In: Jiří Dvorský (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění*, II/1. Praha 1989, s. 62-91.
- Jiří Kroupa, Diskuse o postmoderně. *Bulletin Moravské galerie*, roč. 48, 1992, s. 90-94.
- Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VI. díl PRO-STO*. Praha 2004.
- Milada Lejsková-Matyášová, Figurální sgrafito ve Slavonicích a jeho restaurování. In: *Památková péče*, roč. 31, 1971, s. 144-160.
- Milada Lejsková-Matyášová, K ikonografii a restituci sgrafitového reliéfu tří renesančních domů ve Slavonicích. In: *Umění*, roč. 18, 1970, s. 383-394.
- Václav Mencl, Měšťanský dům českého středověku. *Zprávy památkové péče*, roč. 13, 1953, s. 161-192.

- Zdeňka Michalová, *Renesanční / reformační nástěnné malby ve Slavonicích (magisterská diplomová práce)*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2010.
- Jan Muk, *Městský dům středověku a renesance v jižních Čechách (disertační práce)*. Filozofická fakulta Karlovy univerzity, Praha 1978.
- Jan Muk, *Měšťanský dům pozdní gotiky a renesance v jižních Čechách (diplomní práce)*. Filozofická fakulta Karlovy univerzity, Praha 1967.
- Vratislav Nejedlý, Petr Pavelec, K historii a metodologickým otázkám restaurování sgrafit. *Zprávy památkové péče*, roč. 63, 2003, s. 373-388.
- Vladimír Novotný, Poznámky o českém renesančním sgrafitu. *Památky archaeologické*, roč. 37, 1931, s. 37-58.
- Oliva Pechová, *Slavonice. Městská památková rezervace a památky v okolí*. Praha 1967.
- Milada Radová, Oldřich Rada, Mistr Leopold Estreicher a jeho slavonická stavební dílna. *Umění*, roč. 17, 1970, s. 358–381.
- Hans Reutter, *Geschichte der Stadt Zlabings*. Brünn 1913.
- Jaroslav Sedlář, Jitka Sedlářová, *Slavonice*. Praha 1973.
- Bohumír Smutný, Slavonice. In: Vladimír Nekuda (ed.), *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*. Brno 2005, s. 706-718.
- Jan Stempel, *Česká architektura 2004-2005*, ročenka. Praha 2006.
- Eva Šamánková, *Architektura české renesance*. Praha 1961.
- Jindřich Šebánek, Falsa slavonická. In: *Českou minulostí*, Praha 1929, s. 96 – 110.
- Ondřej Šefců, Několik poznámek k historii a obnově sgrafit. In: *Sgrafita – možnosti a omezení restaurování, seminář STOP*, Praha 2011, s. 6-8.
- Václav Špale, Problémy restaurování již restaurovaných sgrafit. *Zprávy památkové péče*, roč. 63, 2003, s. 389 – 403.
- Václav Špale, Restaurování sgrafit – historie a současnost. In: *Sgrafita – možnosti a omezení restaurování, seminář STOP*, Praha 2011, s. 27-35.
- Lumír Tejmar, K vymýcení pověr o technice renesančních sgrafit. In: Vladislava Říhová (ed), *Sgrafito 16. – 20. století, Litomyšl* 2009, s. 99-110.
- Jan Tiray, *Vlastivěda moravská. Slavonický okres*. Brno 1926.

- Jakub Vítovský, Monumentální malířství a sgrafito. In: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400-1550*, II. Brno 1999, s. 227-231.
- Jana Waisserová, *Figurální sgrafito 16. – 17. století ve Slavonicích (diplomová práce)*. Olomouc 2002.
- Pavel Waisser, Měšťanské slavnosti, důležitý zdroj výtvarné vizuality 16. století. In: Vladislava Říhová (ed), *Sgrafito 16. – 20. století*, Litomyšl 2009, s. 25-32.
- Pavel Waisser, Sgrafito, úhel pohledu. Figurální výzdoba fasád 16. století v evropském kontextu determinujícím česká a moravská sgrafita. In: Vladislava Říhová (ed), *Sgrafito 16. – 20. století*, Litomyšl 2009, s. 7-24.

10.3. On-line zdroje

Všechny internetové zdroje byly ověřeny k 20. listopadu 2011.

- *Architekt Pleskot vítězem Brick Award*. eStav, 2004.
<http://www.estav.cz/zpravy/clanek130.asp>.
- *Elektřina byla kdysi jako dnes internet, říká architekt Lábus*. Bydlení.idnes.cz, 2011.
http://bydleni.idnes.cz/elektrina-byla-kdysi-jako-dnes-internet-rika-architekt-labus-prh-/architektura.aspx?c=A111014_163444_architektura_rez.
- Jan Boháč, *Jak psáti domem*. Archiweb.cz, 2005.
<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=464>.
- Lví dvůr. <http://www.lvidvur.cz/cz/galerie/dolni/>.
- Krems, tzw. Grosses Sgraffithaus w XVI. w. Fotoforum.gazeta.pl, 2010.
<http://fotoforum.gazeta.pl/zdjecie/2440138,5,11,51250,Krems-tzwGrosses-Sgraffithaus-w-XVI-w,Krems-tzwGrosses-Sgraffithaus-w-XVI-w.html> .
- Pavla Kreuzigerová, *Pokoj jako umělecké dílo*. Ekonom.ihned.cz, 2009.
<http://ekonom.ihned.cz/c1-37658130-pokoj-jako-umelecke-dilo> .
- Portál kulturního a přírodního dědictví kraje Vysočina.
<http://weby.istudio.cz/aktivni/vysocina/web/> .
- Turistické informační centrum Slavonice. <http://www.i.slavonice-mesto.cz/> .
- Věra Konečná, *Bytový dům Labutí*. Bydlení-iq.cz, 2009. <http://www.bydleni-iq.cz/architektura-a-design/bytove-domy/bytovy-dum-labuti/>.
- Věra Konečná, *Přestavba činžovní vily*. Bydlení-iq.cz, 2011. <http://www.bydleni-iq.cz/inspirace-pro-bydleni/rekonstrukce/prestavba-cinzovni-vily/>.

11. Seznam obrazových příloh

- 1) Dům č. p. 522 ve Slavonicích, 2005. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 2) Plán centra Slavonic. Zdroj: www.i.slavonice-mesto.cz.
- 3) Dopis Čestmíra Rychetského Ministerstvu školství, věd a umění ze dne 6. září 1951. Zdroj: Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 – místa, karton 527 Slavonice. Fotografie archiv autorky.
- 4) Oznámení objektů pro stavební práce ve II. pololetí 1950 Československým stavebním závodům ze dne 29. června 1950. Zdroj: Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 – Místa, karton 527 Slavonice. Fotografie archiv autorky.
- 5) Půdorys přízemí předního domu a dvorního křídla s plánovanými úpravami (červeně) a bouráním (žlutě) z roku 1950. Znázorněna plánovaná kancelář a archiv. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, Archiv plánové dokumentace, PD 350. V. Pelzlbauer, *Slavonice – stavební úprava objektu čp. 90, návrh úpravy pro bytové jednotky*. Praha 1950.
- 6) Půdorys prvního patra předního domu z roku 1950 s plánovanými úpravami (červeně) a znázorněním bourané příčky (žlutě). Zdroj: Ibidem.
- 7) Dopis Státnímu památkovému ústavu (k rukám J. Kostky) s nečitelným podpisem ze dne 23. prosince 1952. Zdroj: Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 – Místa, karton 527 Slavonice. Fotografie archiv autorky.
- 8) Dopis Marie Zimmerové Ministerstvu kultury ze dne 29. prosince 1955. Zdroj: Praha, Národní archiv, fond Státní památková správa, inv. č. 229, sign. 30 – Místa, karton 527 Slavonice. Fotografie archiv autorky.
- 9) Evidenční list st. seznamu památek, 1985. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162, Slavonice, městský dům č. p. 522. Fotografie archiv autorky.
- 10) Dům č. p. 522 v roce 1988. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162. Evidenční list kulturní památky, Slavonice, Gottwaldovo nám. čp. 522 (90), 1988.
- 11) Pohled na objekt z městské věže v roce 2003. Zdroj: Jiří Škabrada, *Slavonice čp. 522 – stavebně historický průzkum (předběžné závěry pro první etapu stavebních prací)*. Praha 2003.
- 12) Umístění parcely a dispozice budov. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162. Reidentifikace památky, 2006.
- 13) Pohled na uliční průčelí hlavní budovy, 2006. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162. Reidentifikace památky, 2006.
- 14) Předsazení prvního patra na krakorcích. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 15) Dvorní průčelí hlavní budovy. Zdroj: Praha, archiv architektonické kanceláře Romana Kouckého, Besídka 4/6, Stavba – přední dům, 2003.
- 16) Dvorní průčelí příčného křídla. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).

- 17) Jižní pohled na plánovanou novou podobu stodoly. Zdroj: Dačice, Městský úřad, Odbor kultury a cestovního ruchu, archiv památkové péče. Koucky-arch.cz, *Hotel Besídka ve Slavonicích, rekonstrukce a přestavba stodoly*. Praha 2008.
- 18) Dnešní stav dvorní fasády. Zdroj: Ibidem.
- 19) Dnešní stav stodoly při pohledu ze Švermovy ulice. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162. Reidentifikace památky, 2006.
- 20) Půdorys podsklepení domu – stav před rekonstrukcí. Zdroj: Praha, archiv architektonické kanceláře Romana Kouckého, *Besídka 1/6, Zaměření*, 2003.
- 21) Dnešní půdorys sklepů a toalet. Zdroj: Slavonice, Městský úřad, archiv Stavebního odboru. Koucky-arch.cz, *Hotel Besídka, Slavonice, dokumentace ke stavebnímu povolení*. Praha 2007.
- 22) Dnešní půdorys přízemí s restaurací vstupující i do sousedního domu. Zdroj: Jan Stempel, *Česká architektura 2004-2005*, ročenka. Praha 2006, s. 96.
- 23) Dnešní prostor restaurace v přízemí. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162. Reidentifikace památky, 2006.
- 24) Klenutý průjezd s freskovými erby. Zdroj: Ibidem.
- 25) Místnost v sousedním domě č. p. 523 propojená dnes s restaurací. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 26) Zadní část místnosti, vzadu dveře do dětského koutku. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, EL 2162. Reidentifikace památky, 2006.
- 27) Poslední klenebné pole zmenšené o prostor schodiště. Zdroj: Ibidem.
- 28) Freska s erbem Zachariáše z Hradce dochovaná v průjezdu. Zdroj: Ibidem.
- 29) Freska s erbem Kateřiny z Valdštejna dochovaná v průjezdu. Zdroj: Ibidem.
- 30) Freska se zbytky německého nápisu dochovaná v průjezdu. Zdroj: Ibidem.
- 31) Plán kuchyně. Zdroj: Praha, archiv architektonické kanceláře Romana Kouckého, *Besídka 3/6, Poznámky k realizaci*, 2003.
- 32) Dnešní půdorys prvního patra. Zdroj: Jan Stempel, *Česká architektura 2004-2005*, ročenka. Praha 2006, s. 96.
- 33) Zaklenuté slepé arkády s dnešním „muzeem“ mařížské keramiky. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 34) Sál v prvním patře s rokokovými štuky. Zdroj: Ibidem.
- 35) Průhled okénky v arkýři. Zdroj: Ibidem.
- 36) Prostor v předsazeném arkýři. Archiv autorky.
- 37) Detail štukové výzdoby architektonických prvků. Archiv autorky.
- 38) Pokoj pana Boháče s rokokovou štukovou výzdobou stropu. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 39) Černá koupelna. Zdroj: Ibidem.
- 40) Pokoj Manželky národů. Zdroj: Ibidem.
- 41) Pokoj pana Hanáka. Zdroj: Ibidem.
- 42) Půdorys podkroví. Zdroj: Jan Stempel, *Česká architektura 2004-2005*, ročenka. Praha 2006, s. 96.
- 43) Pokoj pana Vávry. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 44) Oblouk předsíňky Vávrova pokoje. Zdroj: Ibidem.
- 45) Pokoj pana Korýse. Zdroj: Ibidem.

- 46) Pokoj pana Koutáka. Zdroj: Ibidem.
- 47) Vizualizace jednoho z návrhů výtvarné podoby schodiště. Zdroj: Praha, archiv architektonické kanceláře Romana Kouckého, Besídka 3/6, Poznámky k realizaci, 2003.
- 48) Konstrukční řešení schodiště. Zdroj: Ibidem.
- 49) Působivá realizace schodišťového tubusu. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 50) Pokoj pana Žampy. Zdroj: Ibidem.
- 51) Detail střešních oken Žampova pokoje. Zdroj: Ibidem
- 52) Pokoj pana Kušiaka. Zdroj: Ibidem
- 53) Průčelí domu před obnovou, zaměření z roku 1950. Zdroj: Jan Muk, *Slavonice, stavebně-historický průzkum*, čp. 522 (st. 90). Praha 1990.
- 54) Uliční průčelí s barokním tvarem štítu v roce 1950. Zdroj: Praha, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Sbíрка fotografické dokumentace, inv. č. 47. 391. Fotografie průčelí s 1. patrem na krakorcích, Waltrová, Hilmerová, 1950.
- 55) Atikový štít s obloučkovou římsou předsazeného patra. Archiv autorky.
- 56) Iluzivní architektonické členění fasády. Archiv autorky.
- 57) Sgrafitové motivy převzaté z karetních symbolů. Archiv autorky.
- 58) Narativní pás sgrafit s příběhem Kaina a Ábela. Archiv autorky.
- 59) Sgrafitový výjev Samsona trhajícího lva. Archiv autorky.
- 60) Sgrafitový pás se třemi výjevy ze Samsonova příběhu. Archiv autorky.
- 61) Dalila stříhající Samsonovi vlasy. Archiv autorky.
- 62) Erb soukenického cechu ve sgrafitovém pásmu pod okny. Archiv autorky.
- 63) Cyklus deseti lidských věků v obloučcích. Archiv autorky.
- 64) Detail štítků určujících monogram „AO“ a číslice letopočtu 1547. Archiv autorky.
- 65) Umístění lunet se starozákonními postavami. Archiv autorky.
- 66) Sára. Archiv autorky.
- 67) Jób. Archiv autorky.
- 68) Áron. Archiv autorky.
- 69) Jákob. Archiv autorky.
- 70) Jozue. Archiv autorky.
- 71) Saul. Archiv autorky.
- 72) Na štítu je stále patrný rozdíl mezi sgrafity od Kostečky z roku 1953 a dochovanými renesančními výjevy. Archiv autorky.
- 73) Stav po Kostečkově restaurování roku 1970 – před zásahem Šonky a Koláře. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, Archiv restaurátorských zpráv, RZ 1530. Jiří Josefík, Josef Novotný, Petr Novotný, *Slavonice, dům čp. 522 (dříve čp. 90), restaurátorská dokumentace*. Praha 1991, s. 13. Foto M. Kolář.
- 74) Stav fasády po restaurování Šonkou a Kolářem roku 1971. Zdroj: Ibidem, s. 14.
- 75) Restaurátorská dokumentace z roku 1991 s vyznačenými staršími zásahy. Zdroj: Ibidem, s. 4.
- 76) Stav fasády před restaurováním roku 1991. Zdroj: Ibidem, s. 16. Foto J. Josefík.
- 77) Stav fasády roku 1991 po restaurátorských zásazích. Zdroj: Ibidem, s. 17.

- 78) Samson a Dalila – grafický list od Hanse Burgmaira sloužící jako předloha pro sgrafito. Zdroj: Tilman Falk (ed.), *The Illustrated Bartsch, German Masters of the sixteenth century. XI – Formerly volume 7 (part2)*. New York 1980, s. 14.
- 79) Tzv. Gemaltes Haus v Eggenburgu zdobený sgrafity. Archiv autorky.
- 80) Iluzivní architektonické členění eggenburgského domu. Archiv autorky.
- 81) Detail s postavou s rolničkou. Archiv autorky.
- 82) Dům č. p. 518 ve Slavonicích. Archiv autorky.
- 83) Ukázka sgrafitových výjevů na domu č. p. 518 – vlevo Kain zabíjející Ábela, vpravo Noemova archa s přilétající holubicí. Archiv autorky.
- 84) Tzv. Grosses Sgraffithaus v Kremsu. Zdroj: Fotoforum.gazeta.pl, <http://fotoforum.gazeta.pl/zdjecie/2440138,5,11,51250,Krems-tzwGrosses-Sgraffithaus-w-XVI-w,Krems-tzwGrosses-Sgraffithaus-w-XVI-w.html>.
- 85) Ukázka narativního výjevu na Gemaltes Haus v Eggenburgu – Kain zabíjející Ábela. Archiv autorky.
- 86) Sgrafito Árona z výzdoby Gemaltes Haus. Archiv autorky.
- 87) Porovnání sgrafita Jozua na domě č. p. 522 ve Slavonicích a na Gemaltes Haus. Archiv autorky.
- 88) Domy č. p. 479 a 480 ve Slavonicích. Archiv autorky.
- 89) Štíty domu č. p. 451 ve Slavonicích. Zdroj: Turistické informační centrum Slavonice, www.i.slavonice-mesto.cz.
- 90) Štít domu č. p. 61 v Telči. Zdroj: Portál kulturního a přírodního dědictví kraje Vysočina, http://weby.istudio.cz/aktivni/vysocina/web/kultura/pamatky-50/mestska_architektura-6/?id=919.
- 91) „Společný evropský bar“ s majitelem domu Janem Boháčem. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 92) Renesanční štít zadního domu zakrytý z velké části pozdější dřevěnou verandou se schodištěm. Zdroj: Praha, Národní památkový ústav – ústřední pracoviště, Sběrka fotografické dokumentace, inv. č. 47. 392. Renesanční obloučkový štít ve dvoře, Waltrová, Hilmerová, 1950.
- 93) Původní plán z roku 2003 půdorysu přízemí se zadním schodištěm prorážejícím renesanční klenebné pole. Zdroj: České Budějovice, Národní památkový ústav, Archiv plánové dokumentace, PD 5034. Koucky-arch.cz, *Besídka, restaurace, ubytování, Horní nám. 522 Slavonice. Podklady pro stavební povolení*. Praha 2003.
- 94) Vizualizace plánovaného zadního schodiště s otvorem v klenbě. Zdroj: Ibidem.
- 95) Příčný řez domem se znázorněním plánovaného zadního schodiště. Zdroj: Praha, archiv architektonické kanceláře Romana Kouckého, *Besídka 3/6, Poznámky k realizaci*, 2003.
- 96) Vizualizace prostorového rozvržení pokojů v půdním prostoru předního domu – pokoj pana Vávry, pana Korýse a jejich příslušenství. Zdroj: Ibidem.
- 97) Interiér baru s plastikou Čičače od Martina Cepelchy. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 98) Plastiky Martina Cepelchy ve vstupním prostoru sklepních toalet. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 99) Velkoformátové fotografie vytváří v okně moderní vitráže. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).

- 100) Velkoformátové fotografie vytváří v okně moderní vitráže. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 101) Mexičan na mezku na kachličkách koupelny pana Žampy. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 102) Žlutooranžová úložná stěna v pokoji pana Koutáka. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 103) Působivý malinově laděný design pokoje pana Hanáka s nočním stolem v záhlaví postele. Foto Lukáš Kliment (archiv Jana Boháče).
- 104) Schodiště domu Labutí. Zdroj: Bydlení-iq.cz, <http://www.bydleni-iq.cz/architektura-a-design/bytove-domy/bytovy-dum-labuti/>.
- 105) Interiér dnešní restaurace ve Lvím dvoře. Zdroj: Lví dvůr, <http://www.lvidvur.cz/cz/galerie/dolni/>.
- 106) Pleskotův tunel umožnil nové využívání Jeleního příkopu. Zdroj: eStav.cz, <http://www.estav.cz/zpravy/clanek130.asp>.
- 107) Palác Langhans si i po moderní rekonstrukci uchoval historickou atmosféru. Zdroj: Bydlení.idnes.cz, http://bydleni.idnes.cz/elektrina-byla-kdysi-jako-dnes-internet-rika-architekt-labus-prh-/architektura.aspx?c=A111014_163444_architektura_rez.